

COPII AFLAȚI ÎN SITUAȚIE DE RISC DIN MUNICIPIUL BUCUREȘTI

RAPORT DE CERCETARE

Raport elaborat în cadrul proiectului „Eficiența intervențiilor pentru prevenirea separării copilului de părinți”, proiect realizat cu sprijin de la bugetul local al Municipiului București. Conținutul acestui proiect este în responsabilitatea exclusivă a partenerilor proiectului și în niciun mod nu se poate considera că reflectă punctele de vedere ale Municipiului București.

AUTORI

Coordonator:

Claudia Petrescu – cercetător Institutul de Cercetare a Calității Vieții, sociolog Asociația Centrul pentru Legislație Nonprofit

Autori:

Gabriela Neagu - cercetător Institutul de Cercetare a Calității Vieții

Claudia Petrescu - cercetător Institutul de Cercetare a Calității Vieții, sociolog Asociația Centrul pentru Legislație Nonprofit

Gabriel Stănilă – sociolog, doctorand Universitatea din București, sociolog Asociația Centrul pentru Legislație Nonprofit

CUPRINS

Lista tabelelor	3
Lista figurilor.....	3
Rezumat	4
Introducere	6
Metodologie	6
Prevenirea separării copilului de familie	8
Cauze ale riscului de separare a copiilor de familie	11
Legislație în domeniu	12
Copii aflați în situație de risc din Municipiul București	14
Copii aflați în situație de risc de separare de familie în Municipiul București	20
Cauze ale situației de risc la copii în București	20
Identificarea copiilor aflați în situație de risc	24
Modul de intervenție al furnizorilor publici și privați	26
Sistemul de servicii sociale pentru prevenirea separării copilului de familie	31
Servicii oferite de DGASPC-uri în București pentru copil și familie	31
Servicii oferite de ONG-uri în București pentru copil și familie	34
Costuri ale serviciilor de prevenire a separării copilului de familie	36
Nevoi ale copiilor și familiilor acestora ce nu sunt acoperite în totalitate	37
Concluzii și recomandări	38
Referințe	39

LISTA TABELELOR

Tabel 1. Cazuri confirmate de abuz/neglijare/exploatare a copilului, perioada 2008-2017	10
Tabel 2. Dinamica populației și a copiilor din Municipiul București	15
Tabel 3. Rata riscului de sărăcie sau excluziune socială (%)	15
Tabel 4. Evoluția numărului de copii din învățământul antepreșcolar, preșcolar, școlar din București în perioada 2010-2017	16
Tabel 5. Alocația pentru susținerea familiei, evoluție în Municipiul București în perioada 2011 - 2017	16
Tabel 6. Număr copii aflați în situație de risc în București	17
Tabel 7. Dinamica cazurilor de abuz/exploatare/neglijare a copilului în Municipiul București în perioada 2008-2017	17
Tabel 8. Numărul de copii abuzați/exploatați/neglijăți pe fiecare sector al Municipiului București în perioada 2015-2017	18
Tabel 9. Numărul de copii în funcție de cauzele situației de risc	21
Tabel 10. Cauze ale intervenției DGASPC după ce cazul a ajuns în atenția lor	21
Tabel 11. Tipuri de servicii oferite copiilor aflați în situație de risc	32
Tabel 12. Servicii suplimentare oferite familiilor copiilor aflați în situație de risc	33
Tabel 13. Cost lunar pe beneficiar SOS vs. standardul minim de cost, RON/ beneficiar	37

LISTA FIGURILOR

Figura 1. Procentul persoanelor sub 18 ani aflate în risc de sărăcie și marginalizare socială	9
Figura 2. Evoluția numărului de copii din serviciile de prevenire a separării de părinți în perioada 2007 -2018	10

REZUMAT

În prezent, în România aproximativ 35,7% din populație se află în risc de sărăcie și excluziune socială iar pe categorii de vârstă cei mai expuși sunt copiii: 42% dintre copii se confruntă cu sărăcia și sunt expuși riscului de excluziune socială. Sărăcia este generată de o serie de probleme- lipsa educației sau un nivel foarte scăzut de școlarizare, lipsa unui loc de muncă și a unui venit stabil, dar este generatoare, la rândul ei, de probleme: deteriorarea stării de sănătate a persoanelor – adulți și copii, apariția neînțelegerilor între membrii familiei care pot degenera în comportamente violente, aderarea la grupuri infracționale (consum și trafic de droguri sau alte substanțe interzise, trafic de persoane etc.).

Atât autoritățile publice prin Direcțiile Generale de Asistență Socială și Protecția Copilului cât și organizațiile non-guvernamentale desfășoară acțiuni cu caracter preventiv, de monitorizare și intervenție, care au ca principal scop sprijinirea categoriilor de populație defavorizate și prevenirea separării copiilor de familie.

Pentru a analiza eficiența activităților de monitorizare și intervenție în scopul prevenirii separării copilului de familie, Asociația SOS Satele Copiilor a inițiat și desfășurat o cercetare calitativă la nivelul Municipiului București în perioada noiembrie - decembrie 2018, ce a avut ca obiectiv principal realizarea unei diagnoze a situației copiilor aflați în condiții de risc de separare de familie din Municipiul București. Identificarea și analiza cauzelor apariției situațiilor prin care copiii ajung în risc de separare de familiile lor va permite îmbunătățirea serviciilor de prevenire existente în prezent, dar și dezvoltarea de noi servicii și metode de prevenire și intervenție.

Din punct de vedere metodologic, datele cercetării au fost colectate prin utilizarea unor metode complementare:

1. o fișă de date administrative aplicată DGASPC-urilor, prin care s-au cules informații legate de tipul de servicii furnizate, numărul de beneficiari și specificul situației lor;
2. interviuri directe semi-structurate, realizate cu reprezentanți ai DGASPC-urilor din București, ONG-urilor și beneficiari;
3. analiza de documente sociale;
4. analiza de date secundare;
5. analiza de politici publice.

Pentru fiecare dintre categoriile avute de în vedere am stabilit anumite criterii de selecție:

- la nivelul DGASPC-urilor am optat cu prioritate pentru reprezentanții Serviciului de Prevenire și Management de caz;
- la nivelul ONG-urilor le-am selectat doar pe acelea care furnizează servicii sociale către categoriile de populație care fac obiectul de interes pentru studiul nostru;
- în cazul beneficiarilor am decis o selecție bazată pe mai multe situații de caz: 5 familii care s-au adresat serviciului de prevenire al DGASPC-urilor din București, 1 familie care a intrat în atenția serviciului de intervenție în situații de abuz, 1 mamă la risc de părăsire a copilului în unitate sanitară, 2 familii care au ajuns în atenția serviciului management de caz pentru stabilirea unei măsuri de protecție.

Analiza datelor cercetării calitative evidențiază următoarele aspecte:

- Principalele cauze ale separării copilului de familie sunt de natură socio-economică (venituri reduse sau lipsa acestora, familii cu mulți copii, lipsa locuinței), natură familială (divorțul părinților, părăsirea domiciliului de către unul dintre părinți), violență domestică, probleme de sănătate gravă ale unuia dintre membrii familiei, fie el adult sau copil;
- Cele mai frecvente servicii acordate de către DGASPC-uri dar și ONG-uri sunt de tip material-financiar, dar și consiliere psihologică și socială, sprijin pentru înscrierea copiilor în creșe, grădinițe și programe de tip școală după școală;
- Anumite prevederi legislative îngreunează procesul de intervenție "țintită" atât din partea DGASPC-urilor cât și din partea ONG-urilor;
- Lipsa unei baze de date comune care să conțină atât elemente de identificare ale beneficiarilor, cât și referințe despre serviciile pe care le oferă DGASPC-urile și ONG-urile care să sprijine comunicarea dintre cele două instituții;

- Nevoia de mai mult personal calificat și motivat pentru a acoperi nevoile beneficiarilor.

Coroborarea datelor calitative cu cele administrative furnizate de DGASPC-uri, dar și analiza contextului general de la nivelul Municipiului București și de la nivel național ne-au condus către următoarele recomandări:

- Implementarea unui sistem de identificare a nevoilor și a copiilor aflați în situație de risc pentru creșterea eficienței intervenției, bazat pe prevederile HG 691/2015;
- Dezvoltarea sistemului electronic comun pentru Municipiul București de evidență a beneficiarilor serviciilor de prevenire și asigurarea accesului la el și pentru ONG-uri ar facilita monitorizarea intervențiilor și asigurarea unei eficiențe și coerențe mai mari;
- Dezvoltarea politicii de locuire socială este o necesitate în Municipiul București;
- Îmbunătățirea legislației și respectarea ei prin consultarea celor direct implicați în activitatea de asistență și protecție socială obligatorie;
- Încadrarea de personal calificat și motivarea acestuia (financiar, prin formare profesională, prin acces mai facil la promovare) nu doar în DGASPC-uri, ci în toate instituțiile care intră în contact cu această categorie de populație, pentru a asigura buna funcționalitate a serviciilor de prevenire a separării copilului de familie;
- Dezvoltarea parteneriatului în furnizarea de servicii între DGASPC-uri și organizațiile neguvernamentale furnizoare de servicii sociale de prevenire a separării copilului de familie;
- Colaborarea mai bună între DGASPC-uri și celelalte instituții (spitale, poliție, școală, sistem judiciar, organizații non-guvernamentale etc.) este necesară deoarece aceasta este fragmentată de cele mai multe ori.

INTRODUCERE

SOS Satele Copiilor România contribuie la îmbunătățirea calității vieții copiilor și tinerilor de un sfert de secol printr-o abordare de tip integrat, oferind o paletă largă de servicii care încearcă să răspundă cât mai multor nevoi ale celor aflați în situație de risc sau în îngrijire alternativă (servicii educaționale, sociale, suport pentru servicii medicale).

România are un număr de 58.529 de copii beneficiari ai serviciilor de prevenire a separării de părinți (ANPDCA, Situație protecția drepturilor copilului 30 iunie 2018), dar studiile indică un număr mult mai mare al copiilor aflați în situații de vulnerabilitate care ar avea nevoie de servicii sociale de suport (Stănculescu et al., 2012; Stănculescu et. al., 2013). În contextul în care România are un procent de 42% dintre copii aflați în risc de sărăcie și excluziune socială este necesară o dezvoltare mult mai accentuată a serviciilor de prevenire a separării copiilor de familie.

Copiii din familii aflate în situație de sărăcie extremă (cele care depind de prestații sociale) cumulează inegalități multiple (educaționale, de sănătate, locuire, relații sociale, bunăstare emoțională, bunăstare fizică etc) care au efecte asupra șanselor lor de reușită în viață. Conform perspectivei UNICEF asupra sărăciei: *”Sărăcia are un impact mult mai mare asupra copiilor decât asupra adulților din cauza vulnerabilității lor datorate vârstei și dependenței de adulți. Sărăcia din perioada copilăriei poate cauza deficiențe cognitive și fizice pentru tot restul vieții atunci când copiii sunt permanent defavorizați, iar acest lucru perpetuează cercul vicios al sărăciei transmise de la o generație la alta. Așadar, este esențial să se investească în copii pentru a asigura o dezvoltare umană echitabilă și durabilă.”* (UNICEF, 2011, p.1)

Prezentul studiu, elaborat în perioada noiembrie - decembrie 2018, vine să răspundă acestei nevoi de îmbunătățire a serviciilor de prevenire a separării copilului de familie prin realizarea unei diagnoze a situației copiilor aflați în condiții de risc de separare de familie din Municipiul București ce își propune să analizeze cauzele apariției situațiilor de risc și să identifice ce noi servicii ar trebui dezvoltate pentru a acoperi într-un mod eficient nevoile beneficiarilor și a facilita depășirea situației de vulnerabilitate.

Obiectivele acestui studiu au vizat:

- Analiza principalelor cauze ale apariției riscului de separare a copilului de familie;
- Identificarea serviciilor oferite copiilor și familiilor lor de către instituțiile din sistemul public și de organizațiile neguvernamentale;
- Stabilirea activităților/serviciilor ce ar trebui dezvoltate pentru a se realiza o integrare socială și profesională a acestor copii și a familiilor lor;
- Analiza modului de colaborare între instituțiile publice și organizațiile neguvernamentale în domeniul prevenirii separării copilului de familie.

METODOLOGIE

Metodologia de cercetare utilizată pentru realizarea studiului ce analizează situația copiilor aflați în condiții de risc din Municipiul București a cuprins în special metode de cercetare calitativă (interviuri semi-structurate), precum și analiză secundară de date statistice, analiză de documente sociale și analiză de politici publice. Aceste metode de cercetare au facilitat triangularea datelor pentru a crea o imagine comprehensivă a situației copiilor aflați în condiții de risc de separare de familie.

Anchetă sociologică pe bază de interviu

- Interviuri individuale semi-structurate cu reprezentanți ai instituțiilor publice cu responsabilități în domeniul protecției copilului – 7 interviuri cu DGASPC sector 1, 2, 3, 4, 5 și 6 (la DGASPC sector 4 au fost realizate 2 interviuri – unul la serviciul de prevenire și unul la cel de management de caz)
- Interviuri individuale semi-structurate cu reprezentanți ai ONG-urilor care furnizează servicii de prevenire a separării copiilor de părinți în Municipiul București – 9 interviuri cu organizații neguvernamentale care au licențiate servicii de prevenire pentru separarea copilului de familie (Arhiepiscopia Bucureștilor - Centrul de zi pentru copii Sfânta Muceniță Sofia, Asociația Anais, Asociația Caritas București, Asociația Diaconia, Asociația Help Autism, Asociația Pentru Sprijinirea Femeii Însărcinate și a Familiei, Fundația Viitor pentru Copiii României, Asociația SOS Satele Copiilor România, Fundația Hope and Homes for Children)

- Interviuri individuale semi-structurate cu familiile vulnerabile de pe raza Municipiului București - 9 interviuri cu familiile aflate în situație de risc (5 familii care s-au adresat serviciului de prevenire al DGASPC-urilor din București, 1 familie care a intrat în atenția serviciului de intervenție în situații de abuz, 1 mamă la risc de părăsire a copilului în unitate sanitară, 2 familii care au ajuns în atenția serviciului management de caz pentru stabilirea unei măsuri de protecție).

Date administrative

- Date administrative privind copiii în situație de risc în anul 2017 și 2018 (număr, cauze principale, tip de servicii oferite etc) – informațiile au fost colectate în baza unor fișe completate de cele 6 DGASPC-uri din București.

Analiză documente

1. Studii relevante în domeniu:
 - Stănculescu, Manuela Sofia, Vlad Grigoraș, Emil Teșliuc și Voichița Pop. (coord.). (2016). *România: copiii din sistemul de protecție a copilului*, Buzău: Alpha MDN.
 - HHC România. (2011). *Ghid metodologic în prevenirea separării copilului de familie*, Baia Mare.
 - FDSC, 2011, Studiu privind situația existentă a serviciilor sociale în Municipiul București
 - UNICEF. (2006). *Copii la limita speranței 2006. O analiză focalizată asupra situației copiilor vulnerabili, excluși și discriminați în România*, București: Vanemonde.
 - Stănculescu, Manuela Sofia. (coord.), Monica Marin; Alina Popp. (2012). *Copil în România. O diagnoză multidimensională*, UNICEF – București: Vanemonde.
 - Stănculescu, Manuela Sofia. (coord.), Simona Anton, Cătălina Iamandi-Cioinaru, Georgiana Neculau, Bogdan Corad, Andreea Trocea. (2013). *Sprrijinirea copiilor „invizibili”. Al doilea raport de evaluare*. București, UNICEF: Vanemonde.
 - Stănculescu, Manuela Sofia. (coord.), Marin, Monica. (2012). *Sprrijinirea copiilor invizibili. Raport de evaluare*. București: UNICEF.
2. Rapoarte anuale de activitate ale DGASPC-urilor și ONG-urilor din București cu activitate în domeniul prevenirii separării copiilor de familie;
3. Buletine statistice ale Ministerului Muncii și Justiției Sociale privind evoluțiile înregistrate în domeniul asistenței sociale și protecției drepturilor copilului.

Analiză secundară de date

1. Date statistice ale ANPDCA referitoare la:
 - 1. beneficiarii serviciilor de prevenire a separării de părinți;
 - 2. situațiile de copii ale căror cazuri de abuz/neglijare/exploatare au fost confirmate.
2. Date EUROSTAT
3. Date INS

Analiză politici publice

Analiză politici publice relevante în domeniu:

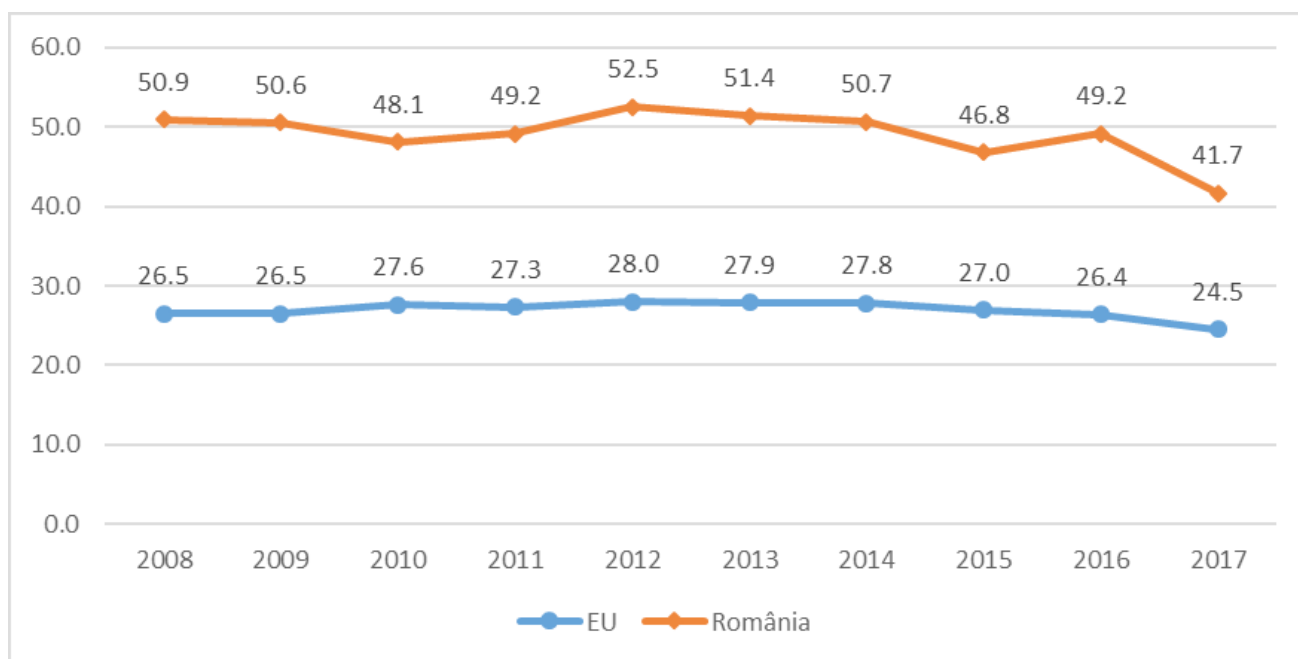
- Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului;
- Legea 292/2011 a asistenței sociale;
- HG 1103/2014 pentru aprobarea metodologiei privind realizarea obligațiilor ce revin autorităților administrației publice locale, instituțiilor și profesioniștilor implicați în prevenirea și intervenția în cazurile de copii aflați în situație de risc de părăsire sau părăsiți în unități sanitare;
- ORDIN Nr. 31 din 14 ianuarie 2015 pentru aprobarea Instrucțiunilor privind completarea fișelor de autoevaluare pentru serviciile destinate prevenirii separării copilului de părinții săi, precum și pentru realizarea protecției speciale a copilului separat, temporar sau definitiv, de părinții săi;
- Legea 248/2015 privind stimularea participării în învățământul preșcolar a copiilor provenind din familiile defavorizate;

- HG 691/2015 pentru aprobarea Procedurii de monitorizare a modului de creștere și îngrijire a copilului cu părinți plecați la muncă în străinătate și a serviciilor de care aceștia pot beneficia, precum și pentru aprobarea Metodologiei de lucru privind colaborarea dintre direcțiile generale de asistență socială și protecția copilului și serviciile publice de asistență socială și a modelului standard al documentelor elaborate de către acestea etc.;
- Alte politici publice relevante în domeniu – Proiectul de strategie locală privind incluziunea socială și reducerea sărăciei în Municipiul București 2017 – 2021.

PREVENIREA SEPARĂRII COPILULUI DE FAMILIE

România înregistrează una dintre cele mai mari rate ale riscului de sărăcie și excluziune socială (35,7% din total populație) din Uniunea Europeană (22,5% media la nivelul UE). În cazul copiilor, procentul celor aflați în risc de sărăcie și excluziune socială este mult mai ridicat, 41,7% (peste 1,582,000 de copii). În anul 2017 se observă o reducere cu peste 7% a procentului copiilor aflați în situație de risc de sărăcie și excluziune socială în România, de la 49,2% în 2016 la 41,7% în 2017. În România procentul copiilor sub 6 ani aflați în risc de sărăcie și excluziune socială este de 34,8%, între 6 și 10 ani este de 39,9%, iar între 11 și 15 ani de 45,6%. (Figura 1) Riscul de sărăcie și excluziune socială este cu mult mai mare în familiile monoparentale (45%) și în cele cu mai mult de 2 copii (42,9%) (EUROSTAT, ilc_peps03).

Figura 1. Procentul persoanelor sub 18 ani aflate în risc de sărăcie și marginalizare socială

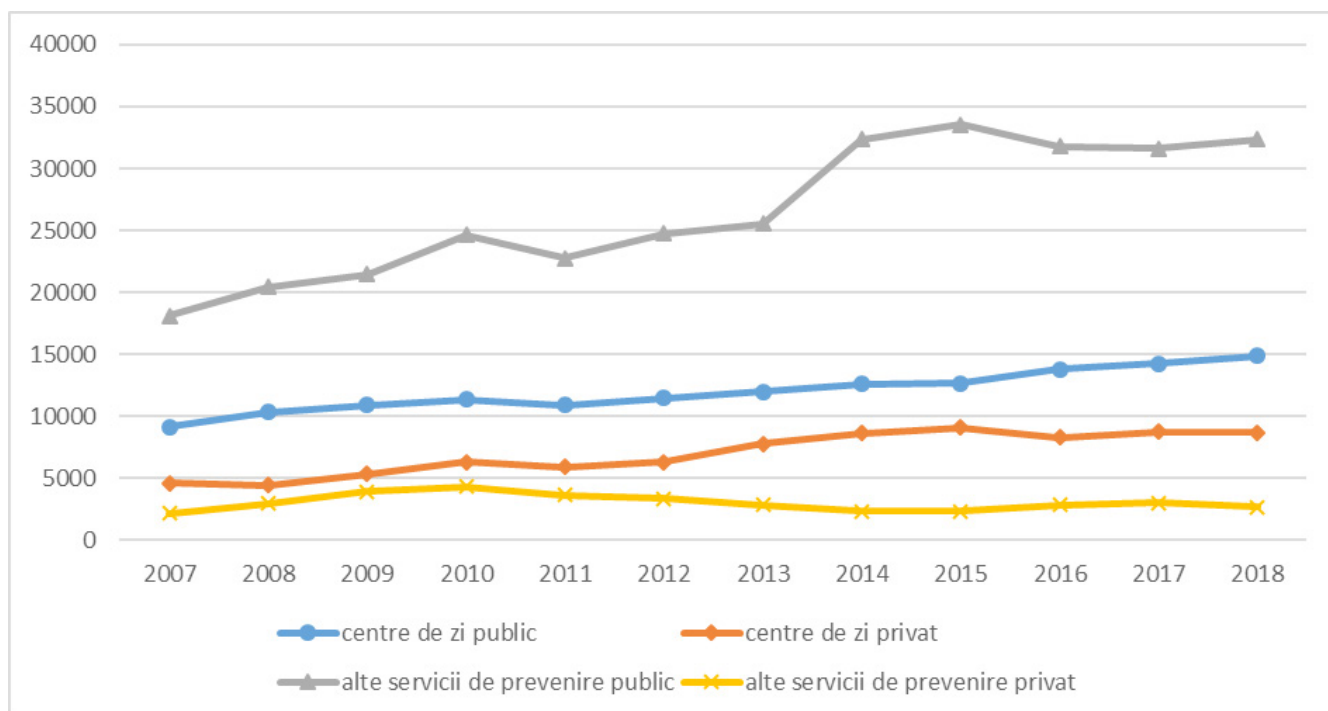
Sursa: EUROSTAT, ilc_peps01

Studiile UNICEF au arătat că un număr mare de copii care au nevoie de servicii sociale rămân "invizibili" pentru sistemul de protecție socială (Stănculescu et al., 2012; Stănculescu et. al., 2013), marea lor majoritate provenind din familii sărace care prezintă vulnerabilități multiple (lipsa locuinței sau locuire precară, lipsa locului de muncă al părinților, lipsa resurselor financiare, nivel redus de educație al părinților etc). Pentru mulți dintre acești copii "invizibili" sunt necesare servicii de suport care să îi ajute să treacă peste inechitățile apărute în urma existenței situației de vulnerabilitate în care se află familia. Astfel, serviciile de prevenire sunt extrem de utile pentru a-i ajuta să depășească situația de dificultate și să îi mențină alături de familie. Însă aceste servicii trebuie să vizeze și copilul și familia lui.

Serviciile de prevenire a separării copilului de familie sunt realizate în cadrul centrelor de zi, a centrelor de consiliere și sprijin pentru părinți, a serviciilor de prevenire a abandonului prin planning familial, a celor de monitorizare a femeii gravide etc. În perioada 2007-2018 serviciile de prevenire oferite copiilor și familiilor lor s-au diversificat și dezvoltat atât în sectorul public, cât și în cel privat, iar numărul de beneficiari a crescut cu peste 40% de la 33,957 în 2007 la 58,529 în 2018 (30 iunie 2018). Creșterea cea mai mare a numărului de beneficiari în cazul sectorului privat s-a realizat în cazul centrelor de zi – de la 4,568 de copii

în 2007 la 8,666 în 2018. (Figura 2). În serviciile publice de prevenire, creșterea cea mai mare a numărului de beneficiari s-a realizat în cazul beneficiarilor altor servicii de prevenire (centre de consiliere și sprijin pentru părinți, servicii de prevenire a abandonului prin planning familial, monitorizare a femeii gravide etc) de la 18,120 de copii în 2007 la 32,341 în 2018.

Figura 2. Evoluția numărului de copii din serviciile de prevenire a separării de părinți în perioada 2007 -2018

Sursa: ANPDCA, Situație protecția drepturilor copilului 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018 (30 ianuarie 2018)

Copiii care au intrat sub incidența acțiunilor de prevenire a separării de familie în regim privat au reprezentat cca. 25% din totalul beneficiarilor acțiunilor de prevenire, cu un maxim de 29% în anul 2010. În ultimii 10 ani, pe fondul intensificării serviciilor de prevenire a separării copilului de familie la nivel național și al creșterii numărului beneficiarilor acestor servicii de la 33.957 în 2007 la 57.607 în 2017, s-a dublat aproape și cel al celor oferite de organismele private acreditate (de la 6.714 în 2007 la 11.744 în 2017).

Numărul cazurilor confirmate de abuz, exploatare, neglijare a copilului a crescut în ultimii 10 ani cu aproximativ 25%, ajungând de la 11,641 în 2008 la 15,386 în 2017. Numărul copiilor neglijăți a înregistrat o creștere constantă în perioada 2008-2017, ajungând la 11,129 cu peste 30% mai mult decât în 2008. Creșteri se înregistrează în ultimii 10 ani și în cazul copiilor abuzați emoțional și al celor abuzați sexual (creștere de peste 40% a numărului de cazuri). În cazul copiilor abuzați fizic se observă o reducere a numărului de cazuri de la 1632 în 2008 la 1235 în 2017. Exploatarea prin muncă a copiilor a înregistrat o reducere a numărului de cazuri în perioada 2008 – 2015, pentru ca în ultimii 2 ani să să înregistrăm o creștere a numărului de cazuri. (Tabel 1)

Tabel 1. Cazuri confirmate de abuz/neglijare/exploatare a copilului, perioada 2008-2017

	abuz emoțional	abuz fizic	abuz sexual	exploatare pentru comitere de infracțiuni	exploatare prin muncă	exploatare sexuală	neglijare	Total
2008	1309	1632	439	133	477	38	7613	11641
2009	1151	1326	572	89	412	35	8101	11686
2010	1218	1254	623	66	370	59	7642	11232
2011	1201	1087	512	71	198	48	7919	11036
2012	1486	1049	564	82	205	40	8648	12074

2013	1558	1133	688	108	260	42	8403	12192
2014	1680	1049	562	170	236	28	8817	12542
2015	1740	1164	594	163	214	46	9625	13546
2016	1721	1252	665	132	337	35	10181	14323
2017	1736	1235	762	113	356	55	11129	15386

Sursa: ANPDCA, Situații defalcate pe județe 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018 (30 iunie 2018)

CAUZE ALE RISCULUI DE SEPARAREA COPIILOR DE FAMILIE

Situația socio-economică a familiei reprezintă principala cauză a riscului de separare a copiilor de familie. Sărăcia familiei are efecte puternice asupra copiilor ale căror șanse de reușită în viață sunt mult diminuate. Cauzele sărăciei familiei sunt multiple și se intercorelează: nivelul redus de educație al părinților atrage după sine lipsa locului de muncă sau o remunerare foarte redusă a acestora; lipsa locuinței sau locuirea precară afectează mediul de viață al părinților și implicit al copiilor; dificultățile economice, sociale, familiale cu care se confruntă aceste persoane îi fac să caute "soluții" în alcool, droguri, violență etc. Mediul socio-economic în care copilul se dezvoltă influențează puternic bunăstarea acestuia, în special performanțele sale școlare sau pe piața muncii, starea de sănătate fizică și psihică sau capacitatea de relaționare și comunicare cu alte persoane. (Stănculescu et al., 2012 a; Stănculescu et al., 2012 b; Stănculescu et. al., 2013)

Asigurarea nevoilor de bază (fiziologice), dar și a celor de securitate, sociale, de stimă și de autorealizare trebuie să fie realizată de familie însă, de multe ori, familiile sărace nu sunt în măsură să facă asta. Orice dezechilibru major în familie poate duce la imposibilitatea asigurării suportului pentru propriii copii și la apariția unor situații de neglijare, exploatare prin muncă sau abuz.

Foarte adesea, problemele socio-economice și incapacitatea de a vedea un altfel de viitor pentru ei și familiile lor duc la violența domestică. Pe baza datelor oficiale (Agenția Națională pentru Egalitate de Șanse) în perioada 2009-2016, în România, numărul de cazuri de violență domestică a crescut de la 12,461 cazuri în 2009 la 13,019 în 2016. Astfel, de la an la an numărul de cazuri a crescut - în 2015 cu 5,82% față de 2014 iar în 2016 cu 6,10% față de 2015. Violența domestică este una dintre cauzele care duc la separarea copilului de familie. Deși statisticile arată că între 37 și 95% dintre copiii care trăiesc în medii familiale cu probleme sunt expuși la acte de violență domestică, ei devin "invizibili" pentru că cei care lucrează cu victimele violenței domestice, în discuțiile cu adultul victimă, nu pun întrebări și despre expunerea copiilor. Mai mult, există studii care demonstrează că de regulă adulții (femei sau bărbați) victime ale violenței domestice subestimează impactul expunerii copiilor la acest fenomen, marcați fiind în primul rând de traumele personale (Hughes și Barad, 1983; O'Keefe, 1996). Într-un studiu realizat la mijlocul anilor '90 (Brookoff et al., 1997) s-a constatat că mai mult de o treime dintre copii susțineau că s-au temut de actele de violență domestică în timp ce părinții lor susțineau contrariul.

Fie din cauza mediului socio-economic defavorizat, fie a unui istoric personal, o serie de familii se confruntă cu probleme grave de sănătate: boli psihice, HIV-SIDA, hepatită etc. În unele situații monitorizarea copiilor din aceste familii este o măsură suficientă însă, nu de puține ori, astfel de medii socio-familiale reprezintă un pericol pentru copil (acesta este agresat/abuzat de către adulți). În același timp, copilul dacă prezintă anumite afecțiuni psihice poate fi un pericol pentru ceilalți membri ai familiei, mai ales pentru ceilalți copii din familie.

În cazul mediilor socio-familiale caracterizate prin violență și în cele care se confruntă cu probleme grave de sănătate psihică și/sau fizică a membrilor, DGASPC-urile și ONG-urile acționează prin măsuri urgente de separare a copilului de familie. În celelalte situații separarea copilului de familie are loc doar după o perioadă de intervenție, monitorizare, discuții și consiliere a familiei.

O ierarhizare a cauzelor care pun copilul în situația de risc ne arată că situația socio-economică a familiei este pe primul loc - 60% dintre copiii din sistem erau din familii sărace, urmată de părăsirea acestora în maternitate din diverse motive (lipsa valorilor morale în rândul mamelor, vârsta mamelor, sărăcia etc.) (aproximativ 50% dintre copiii din sistemul de protecție au intrat înainte de a împlini un an), prezența dizabilității la copil (7% dintre copiii din sistemul de protecție au nevoi educaționale speciale), locuirea precară, factorii de risc individuali asociați comportamentelor parentale (consum de droguri/alcool, violență domestică, dizabilități ale părinților, plecarea părinților în străinătate, mame adolescente), neglijare/abuz, exploatare, evenimente nefericite (decesul sau instituționalizarea părintelui/părinților). (Stănculescu et. al., 2016)

LEGISLAȚIE ÎN DOMENIU

Separarea copilului de familie este o măsură acceptată și recomandată în multe dintre țări doar în anumite condiții, pentru că este considerată o măsură extremă. În toate cazurile trebuie să se țină cont de prevederile articolului 9 al Convenției ONU:

”Statele părți vor veghea ca nici un copil să nu fie separat de părinții săi împotriva voinței lor, cu excepția situației în care autoritățile competente decid, sub rezerva revizuirii judiciare și în conformitate cu legile și procedurile aplicabile, că această separare este necesară, în interesul superior al copilului. O decizie în acest sens poate să fie necesară în anumite cazuri particulare, de exemplu atunci când părinții maltratează sau neglijează copiii sau când părinții trăiesc separat și când urmează să se ia o hotărâre cu privire la locul de reședință al copilului.”

Până la a se ajunge la această măsură a separării copilului de familie statele, prin autoritățile lor, sunt încurajate să identifice și să dezvolte alte măsuri de protecție a copilului. În România s-au înregistrat o serie de progrese în acest domeniu în ultimii ani, însă domeniul protecției și asistenței sociale a copilului mai are nevoie de multe intervenții, în special pe partea prevenirii separării copilului de familie.

Astfel, insuficienta dezvoltare a serviciilor de prevenire a separării copilului de familie au făcut ca peste 70% dintre copiii ajunși în sistemul de protecție să nu fi beneficiat de astfel de servicii (Stănculescu et al., 2016, p. 352). Această slabă dezvoltare a serviciilor de prevenire se datorează lipsei personalului de specialitate la nivelul serviciilor publice de asistență socială/compartimentelor de asistență socială din primării, concentrării asistenței sociale de la nivel comunitar pe acordarea de beneficii, capacității slabe a serviciilor de asistență socială de la nivel comunitar (MMFPSPV și SERA, 2012; Strategia națională pentru protecția și promovarea drepturilor copilului 2014-2020). Dezvoltarea insuficientă a serviciilor de asistență socială la nivel comunitar a făcut să nu existe mecanisme eficiente de identificare a nevoilor populației, dar și a persoanelor vulnerabile (copii sau adulți) și a problemelor lor. Această identificare a persoanelor în dificultate ar fi permis orientarea lor spre servicii sociale de suport care să prevină agravarea problemelor lor.

Aceste aspecte au făcut ca în ultimii ani să existe în politica publică din domeniul protecției copilului un accent mai mare pus pe dezvoltarea serviciilor de prevenire a separării copilului de familie. Strategia națională pentru protecția și promovarea drepturilor copilului 2014-2020 are o serie de obiective specifice care vizează dezvoltarea serviciilor de prevenire a separării copilului de familie, una dintre țintele propuse fiind o reducere cu 25% a numărului de copii intrați în sistemul de protecție socială prin oferirea de servicii de prevenire:

- OB. 1.1. Creșterea gradului de acoperire a serviciilor la nivel local – Măsura 1.1.2. Creșterea accesului copiilor la servicii de sănătate de tip preventiv și curativ; Măsura 1.1.3. Creșterea accesului copiilor la educație; Măsura 1.1.4. Dezvoltarea de facilități destinate activităților recreative și petrecere a timpului liber de către copii; Măsura 1.1.6. Dezvoltarea de servicii comunitare integrate;
- OB. 1.3. Creșterea capacității beneficiarilor de a accesa și utiliza serviciile destinate copilului și familiei – Măsura 1.3.1. Creșterea gradului de cunoaștere și de conștientizare de către copii și familiile acestora a drepturilor și responsabilităților lor și a serviciilor pe care aceștia le pot accesa;
- OB. 2.1. Asigurarea unui minim de resurse pentru copii, în cadrul unui program național anti-sărăcie, cu atenție specială pe copii – Măsura 2.1.1. Creșterea accesului copiilor săraci la serviciile de bază;
- OB. 2.2. Reducerea decalajelor existente între copiii din mediul rural și copiii din mediul urban – Măsura 2.2.1. Creșterea accesului la educație, sănătate și servicii sociale a copiilor din mediul rural;
- OB. 2.3. Eliminarea barierelor de atitudine și mediu în vederea reabilitării și reintegrării sociale a copiilor cu dizabilități - Măsura 2.3.1. Dezvoltarea unui sistem integrat de depistare precoce și evaluare complexă a copilului cu dizabilități; Măsura 2.3.2. Furnizare de servicii integrate sociale, de sănătate și educaționale prietenoase și accesibile pentru copiii cu dizabilități și familiile acestora; Măsura 2.3.3. Susținerea familiilor cu copii cu dizabilități în vederea creșterii și îngrijirii în familie.

Legea 292/2011 a asistenței sociale prevede la art. 40, pct. 2 că ”serviciile sociale au la bază identificarea și evaluarea nevoilor sociale individuale, familiale sau de grup și elaborarea planurilor de intervenție pentru prevenirea, combaterea și soluționarea situațiilor de dificultate”. Astfel, legislația specifică prevede obligativitatea existenței unei analize a nevoilor sociale ale populației în fiecare comunitate, iar în funcție de aceasta să se elaboreze planuri de intervenție individualizate care să ajute la prevenirea situațiilor de dificultate. Serviciile de prevenire a separării copilului de familie și cele de sprijin pentru familiile aflate în situații de dificultate se numără printre principalele categorii de servicii sociale ce pot fi acordate.

De asemenea, pentru combaterea sărăciei și riscului de excluziune socială la art. 53, pct. 2 este prevăzut că instituțiile publice: ”a) asigură accesul persoanelor vulnerabile la unele drepturi fundamentale, cum ar fi: dreptul la locuință, la asistență socială și medicală, la educație și la loc de muncă; b) instituie măsuri de sprijin conform nevoilor particulare ale persoanelor, familiilor și grupurilor defavorizate.” (Legea 292/2011). Gama de servicii și beneficii sociale ce pot fi acordate acestor persoane pentru a le ajuta să depășească situația de dificultate este foarte variată conform legislației în vigoare. Implementarea ei însă depinde foarte mult de resursele și capacitatea autorităților locale.

Hotărârea de guvern nr. 1103 din 10 decembrie 2014 pentru aprobarea metodologiei privind realizarea obligațiilor ce revin autorităților administrației publice locale, instituțiilor și profesioniștilor implicați în prevenirea și intervenția în cazurile de copii aflați în situație de risc de părăsire sau părăsiți în unități sanitare stabilește responsabilitățile ce revin SPAS-urilor/DGASPC-urilor de la nivelul sectoarelor Municipiului București și personalului unităților sanitare pentru prevenirea părăsirii copilului în cadrul acestora din urmă.

Hotărârea de guvern Nr. 691 din 19 august 2015 pentru aprobarea Procedurii de monitorizare a modului de creștere și îngrijire a copilului cu părinți plecați la muncă în străinătate și a serviciilor de care aceștia pot beneficia, precum și pentru aprobarea Metodologiei de lucru privind colaborarea dintre Direcțiile Generale de Asistență Socială și Protecția Copilului și Serviciile Publice de Asistență Socială și a modelului standard al documentelor elaborate de către acestea definește situațiile de risc în care se pot afla copiii: "orice situație, măsură sau inacțiune care afectează dezvoltarea fizică, mentală, spirituală, morală ori socială a copilului, în familie sau în comunitate, pentru o perioadă determinată de timp". Pentru a stabili situația de risc în care se află copilul trebuie analizate: situația economică a familiei, situația socială a familiei, starea de sănătate a membrilor familiei, nivelul de educație al membrilor familiei, condițiile de locuit ale familiei și existența unor comportamente la risc identificate în cadrul familiei. Pentru fiecare dintre aceste aspecte sunt specificate cazurile în care se poate stabili că un copil se află în situație de risc. Identificarea situațiilor de risc se realizează pe baza unei fișe de observație și a unei fișe de identificare a riscurilor. Pentru fiecare copil aflat în situație de risc în termen de 30 de zile se stabilește "planul de servicii care cuprinde serviciile ce trebuie oferite pentru a răspunde nevoilor identificate ale copilului și familiei lui și tipurile de servicii și beneficii oferite, finalitatea urmărită prin implementarea planului, cine oferă serviciile și pentru ce perioadă de timp." (art. 11). Acest act normativ presupune o identificare complexă a nevoilor copilului și familiei lui, astfel încât să se poată oferi un pachet integrat de servicii care să ajute la depășirea situației de vulnerabilitate pe toate dimensiunile calității vieții unde este necesar.

COPII AFLAȚI ÎN SITUAȚIE DE RISC DIN MUNICIPIUL BUCUREȘTI

Municipiul București are o suprafață de 228 km², din care 70% este suprafață construită, și este împărțit din punct de vedere administrativ în 6 sectoare, fiecare dintre acestea administrat de câte o primărie de sector. Conform ultimului Recensământ al populației și locuințelor, Municipiul București număra 1.883.425 locuitori care erau împărțiți: sectorul 1 – 225.453 persoane, sectorul 2 – 345.370 persoane, sectorul 3 – 385.439 persoane, sectorul 4 – 287.828 persoane, sectorul 5 – 271.575 persoane, iar sectorul 6 – 367.760 persoane. Conform Recensământului, populația cu vârste între 0 și 19 ani a sectoarelor din București era de: sectorul 1 – 37.475 persoane, sectorul 2 – 54.772 persoane, sectorul 3 – 62.047 persoane, sectorul 4 – 45.631 persoane, sectorul 5 – 50.839 persoane, iar sectorul 6 – 58.141 persoane.

Datele Institutului Național de Statistică privind populația cu domiciliul stabil în Municipiul București indică un număr de 2.103.251 de persoane în anul 2017, în scădere cu 58.655 de persoane în perioada 2010-2017. Numărul persoanelor între 0 și 19 ani este de 357.230, din care 96.035 au vârste între 0 și 4 ani, 101.790 au între 5 și 9 ani, 86.558 au între 10 și 14 ani, iar 72.847 au între 15 și 19 ani. Evoluția numărului de copii din București în perioada 2010-2017 indică o scădere cu 9.502 persoane a celor sub 4 ani și cu 18.691 a celor între 15 și 19 ani. În același timp se înregistrează o creștere cu 15.882 a copiilor cu vârste între 5 și 9 ani și cu 7.984 a celor cu vârste între 10 și 14 ani. (Tabel 2)

Tabel 2. Dinamica populației și a copiilor din Municipiul București

Populație	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Total	2161906	2161874	2158758	2148098	2134030	2111634	2107500	2103251	2112483
0-4 ani	105537	107722	106557	105417	102368	98990	96259	96035	96363
5-9 ani	85908	88385	91604	94755	97858	100440	102732	101790	101659
10-14 ani	78574	78673	78642	78545	79340	80991	83356	86558	90139
15-19 ani	91538	82807	78335	75263	73292	72109	72816	72847	73579

Sursa: INS, baza Tempo, POP107D

Rata riscului de sărăcie sau excluziune socială în București este mai redusă decât în celelalte regiuni ale țării. Astfel, dacă la nivel național rata riscului de sărăcie și excluziune socială a fost în 2017 de 35,7%, în regiunea București - Ilfov a fost de 25%. În regiunea București - Ilfov, această rată a fluctuat în ultimii 10 ani, cel mai scăzut nivel înregistrându-se în anul 2015 - 20,5%, iar cel mai ridicat în 2016 - 32,9%. (Tabel 3)

Tabel 3. Rata riscului de sărăcie sau excluziune socială (%)

Rata riscului de sărăcie sau excluziune socială	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
TOTAL	41,5	40,9	43,2	41,9	40,3	37,4	38,8	35,7
Regiunea NORD-VEST	32,1	35,2	33,5	32,3	32,1	28	29,3	26,4
Regiunea CENTRU	31,3	30,6	34,3	36	35,7	31,6	29,5	25,7
Regiunea NORD-EST	52,4	51,7	52,1	51,5	49,4	46,3	46	43,9
Regiunea SUD-EST	51,7	49,6	54,1	53,9	53,2	46,2	44,9	42,5
Regiunea SUD-MUNTENIA	42,8	43,5	45,5	42	41,7	43,5	41,2	40,9
Regiunea BUCURESTI - ILFOV	32,7	29,7	31,4	30,7	25,1	20,5	32,9	25
Regiunea SUD-VEST OLTENIA	47,5	45,8	48,4	44,6	40,9	41,9	44,2	45,3
Regiunea VEST	36,2	34,6	41,7	40,4	40,1	32	40,7	32,5

Sursa: INS, baza Tempo, SAR111C

În București există un număr de 861.560 de locuințe ce au o suprafață locuibilă de 40.543.763 mp. Suprafața medie a unei locuințe este de 47 mp, iar numărul mediu de persoane într-o locuință este de 2,44. Municipiul București are un număr de 1584 de locuințe sociale și 8287 de unități cu caracter social (cămine de bătrâni, orfelinate, locuințe protejate, adăposturi etc). Cererea de locuințe sociale este de 2944 după estimările reprezentanților autorităților locale. (Banca Mondială (2015), Housing in Romania – Towards a National Housing Strategy (Locuințe Sociale în România – O Strategie Națională pentru Locuințe), Raport Final, August)

În anul 2017, în Municipiul București erau înscriși în: învățământul antepreșcolar – 4.126 de copii, învățământul preșcolar – 44.893, învățământul primar – 90.113, învățământul gimnazial – 60.946, învățământ liceal 67.547, iar în cel profesional – 2.474. În ultimii 4 ani, numărul copiilor înscriși în creșe a crescut cu aproximativ 100 de persoane. Dacă avem în vedere că numărul copiilor cu vârste între 0 și 4 ani era în anul 2017 de 96.035, iar cel al celor înscriși în creșe de 4.126 rezultă că numărul locurilor din acestea sunt insuficiente pentru a acoperi nevoia existentă. Același lucru este valabil și pentru numărul de locuri din grădinițe, dacă ne raportăm la cel al copiilor de vârstă preșcolară și la cei înscriși în grădinițe - 44893. (Tabel 4)

Tabel 4. Evoluția numărului de copii din învățământul antepreșcolar, preșcolar, școlar din București în perioada 2010-2017

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Copii înscriși în creșe	:	:	:	:	3337	3548	3581	4126
Copii înscriși în grădinițe	48996	50561	47042	44773	45094	43515	41449	44893
Elevi înscriși în învățământul preuniversitar	204163	203333	213414	216728	217834	219269	225291	231108
Elevi înscriși în învățământul primar (inclusiv cel special)	56912	58441	71774	76538	80928	83358	85311	90113

Elevi înscriși în învățământul gimnazial (inclusiv cel special)	57788	55974	55846	56230	55479	58290	61598	60946
Elevi înscriși în învățământul liceal și profesional	82197	80867	75976	73672	71362	68952	68971	70294
Elevi înscriși în învățământul liceal	78931	79749	75470	73070	70274	67129	66522	67547
Elevi înscriși în învățământul profesional	3266	1118	506	602	1088	1823	2449	2747

Sursa: INS, baza Tempo, SCL103G

În perioada 2011-2017, în București a scăzut cu 60% numărul mediu lunar de copii din familiile beneficiare de alocație pentru susținerea familiei, de la 1868 la 752. Și numărul de familii care primesc alocație pentru susținerea familiei s-a redus cu aproape două treimi în această perioadă. Acest lucru se poate datora pe de o parte scăderii nivelului șomajului în rândul populației sărace și cu un nivel redus de educație, dar și ofertei de servicii sociale mai variate și monitorizării mai atente a cazurilor. (Tabel 5)

Tabel 5. Alocația pentru susținerea familiei, evoluție în Municipiul București în perioada 2011 - 2017

Numărul mediu lunar de beneficiari și sume plătite	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Numărul mediu lunar de beneficiari - total	1042	546	394	380	469	416	375
-din total familii monoparentale	555	304	245	244	285		
Numărul mediu lunar de copii - total	1868	1025	782	757	906	1059	752
Sume plătite	811688	481991	408945	487402	1002035	904518	833215

Sursa: INS, baza Tempo, ASS118D

Datele statistice oficiale defalcate pe sectoarele Municipiului București referitoare la numărul de copii beneficiari ai serviciilor de prevenire a separării de părinți nu sunt disponibile. Din acest motiv, au fost solicitate date DGASPC-urilor din fiecare sector privind numărul de copii aflați în situație de risc, numărul copiilor aflați în situație de risc pe diferite tipuri de cauze, numărul copiilor pe diferite cauze ale intervenției DGASPC, tipul de servicii sociale oferite copiilor aflați în situație de risc și familiilor lor. Fișa de date a fost elaborată plecând de la informațiile prevăzute în fișa de identificare a riscurilor din HG 691/2015. Datele ne-au fost oferite de 5 din cele 6 DGASPC-uri, respectiv cele din sectoarele 1, 2, 3, 4 și 5.

Sectorul 1 are cei mai mulți copii în situație de risc în evidența DGASPC, respectiv 1155 în anul 2017 și 898 în 2018. Acesta este urmat de DGASPC sector 5 cu 371 de copii în 2017 și 348 în 2018 și de DGASPC sector 4 cu 173 de copii în 2017 și 226 în 2018. Sectoarele 2 și 3 au cei mai puțini copii în situație de risc în evidențe – sectorul 2 are 81 de copii în 2018 și 76 în 2017, iar sectorul 3 are 69 în 2018 și 210 în 2017. Un procent de aproximativ 3% dintre copii aflați în situație de risc în sectorul 1, 5% în sectorul 4 și 12% în sectorul 5 sunt cu dizabilități. Numărul mic de cazuri pentru care a fost necesară instituirea măsurii de protecție specială arată că monitorizarea acestor copii și oferirea de servicii lor și familiilor este o măsură eficientă care previne separarea copiilor de părinți. (Tabel 6)

Tabel 6. Număr copii aflați în situație de risc în București

	An	Sector 1	Sector 2	Sector 3	Sector 4	Sector 5
Copii în situație de risc de separare de familie aflați în evidența DGASPC	2017	1155	76	210	173	371
	2018	898	81	69	226	348
Copii în situație de risc de separare de familie aflați în evidența DGASPC - fete	2017	540	39	91	99	201
	2018	430	50	29	125	186

Copii în situație de risc de separare de familie aflați în evidența DGASPC - băieți	2017	615	37	119	74	170
	2018	468	31	40	101	162
Copii în situație de risc de separare de familie aflați în evidența DGASPC – cu dizabilități	2017	38	0	0	20	53
	2018	28	0	0	12	43
Copii care au primit servicii de prevenire și pentru care s-a instituit măsură de protecție specială	2017	15	0	0	0	6
	2018	7	0	0	2	4

Sursa: date furnizate de DGASPC sector 1, 2, 3, 4, 5 în cadrul cercetării derulate de CLNR

Numărul cazurilor de abuz, exploatare și neglijare a copilului în Municipiul București a cunoscut o creștere în perioada 2013 – 2017, ajungând de la 535 de cazuri la 823 în anul 2017. Această creștere s-a produs după ce în perioada 2010 – 2013 asistăm la o scădere constantă a numărului de cazuri de acest tip confirmate. Creșterea cea mai mare se înregistrează în cazul copiilor exploatați prin muncă (creștere de peste 4 ori în perioada 2013-2017) și în cel al copiilor neglijăți (peste 40% creștere a numărului de cazuri în perioada 2013-2017). Comparativ cu anul 2016, în 2017 se observă o reducere a cazurilor de copii abuzați emoțional (cu 96 de cazuri), a celor abuzați fizic (cu 20 de cazuri) și o creștere a celor exploatați prin muncă (cu 47 de cazuri) și a celor neglijăți (cu 11 cazuri). (Tabel 7)

Tabel 7. Dinamica cazurilor de abuz/exploatare/neglijare a copilului în Municipiul București în perioada 2008-2017

	abuz emoțional	abuz fizic	abuz sexual	exploatare pentru comitere de infracțiuni	exploatare prin muncă	exploatare sexuală	neglijare	Total
2008	141	84	19	10	62	2	418	736
2009	144	81	13	4	51	1	350	644
2010	141	77	14	1	99	3	556	891
2011	178	78	25	29	61	1	368	740
2012	131	52	11	1	35	3	309	542
2013	160	61	15	0	34	1	264	535
2014	167	66	11	3	67	1	361	676
2015	161	55	15	26	55	0	398	710
2016	248	95	20	8	97	7	419	894
2017	152	75	19	0	144	3	430	823

Sursa: ANPDCA, Situații defalcate pe județe 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018 (30 iunie 2018)

Chiar dacă multe cazuri de copii abuzați, exploatați sau neglijăți nu ajung în atenția autorităților publice, datele privind numărul situațiilor confirmate diferă foarte mult de la un sector la altul. Astfel, sectorul 5 nu înregistrează cazuri de copii abuzați și are doar un caz de copil exploatat în anul 2017. Cele mai puține cazuri de copii abuzați, exploatați sau neglijăți sunt în sectorul 3. Analiza defalcată pe cele 6 sectoare ale Municipiului București indică (Tabel 8):

- În sectorul 1, au crescut de peste 5 ori cazurile confirmate de abuz emoțional asupra copilului în 2017 comparativ cu 2016 (22 de cazuri în anul 2017 față de 4 în 2016). Aproape o dublare a numărului de cazuri se observă și în ce privește copiii abuzați fizic (23 de cazuri în 2017 comparativ cu 10 în 2015). Numărul copiilor neglijăți a scăzut cu 9 în 2017 față de 2016;
- Cele mai multe cazuri de abuz emoțional sunt raportate în sectorul 2, numărul acestora scăzând aproape la jumătate în anul 2017 comparativ cu 2016 (79 de cazuri în 2017 față de 150 în 2016). Tot în acest sector este o creștere constantă între 2015-2017 a numărului de copii exploatați prin muncă, de la 53 în 2015 la 127 în 2017. În perioada 2015-2017, se observă o scădere a numărului de cazuri de copii abuzați fizic (de la 36 de cazuri în 2016 la 23 în 2017) și a celor neglijăți (de la 230 de cazuri în 2015 la 149 în 2017);
- Sectorul 3 a înregistrat în perioada 2015-2017 o reducere a numărului copiilor abuzați emoțional (de la 18 cazuri în 2015 la 4 în 2017) și a celor exploatați pentru comiterea de infracțiuni (de la 24 de cazuri în 2015 la niciun caz în 2017). Se observă o ușoară creștere a numărului copiilor abuzați fizic (de la 4 în 2015 la 10 în 2017);
- Datele privind sectorul 4 indică o reducere a numărului copiilor abuzați emoțional în 2017 comparativ cu 2016 (30 de cazuri în 2017 față de 49 în 2016), a celor abuzați fizic (niciun caz în 2017 față de 16 cazuri în 2016), a celor abuzați sexual (de la 6 cazuri în 2016 la 3 în 2017) și a celor exploatați pentru comiterea de infracțiuni (de la 8 de cazuri în 2016 la niciun caz în 2017). Se înregistrează o creștere ușoară a numărului de copii neglijăți, de la 34 de cazuri în 2016 la 41 în 2017;
- În sectorul 5 se observă o creștere a numărului de copii neglijăți în perioada 2015 – 2017, de la 28 de cazuri în 2015 la 68 de cazuri în 2017;
- În perioada 2015 -2017, în sectorul 6 a crescut constant numărul copiilor neglijăți de la 72 de cazuri în 2015 la 138 în 2017. Numărul copiilor abuzați emoțional a scăzut cu 12 cazuri în 2017 comparativ cu 2016.

Tabel 8. Numărul de copii abuzați/exploațați/neglijiați pe fiecare sector al Municipiului București în perioada 2015-2017

		abuz emoțional	abuz fizic	abuz sexual	exploatare pentru comitere de infracțiuni	exploatare prin muncă	exploatare sexuală	neglijare	Total
Sector 1	2017	22	23	3	0	0	0	17	65
	2016	4	14	6	0	0	0	26	50
Sector 2	2015	6	10	3	0	0	0	12	31
	2017	79	23	7	0	127	1	149	386
Sector 3	2016	150	36	5	0	76	6	199	472
	2015	111	26	7	0	53	0	230	427
Sector 4	2017	4	10	1	0	1	0	17	33
	2016	6	6	0	0	2	0	16	30
Sector 5	2015	18	4	4	24	0	0	19	69
	2017	30	0	3	0	15	2	41	91
Sector 6	2016	49	16	6	8	16	0	34	129
	2015	7	6	0	2	0	0	37	52
Sector 7	2017	0	0	0	0	1	0	68	69
	2016	0	3	3	0	3	1	28	38
Sector 8	2015	0	0	0	0	2	0	28	30
	2017	17	19	5	0	0	0	138	179
Sector 9	2016	39	20	0	0	0	0	116	175
	2015	19	9	1	0	0	0	72	101

Sursa: ANPDCA, Situații defalcate pe județe 2017

La 30 iunie 2018 în București a fost raportat un număr de 383 de cazuri de copii aflați în situație de abuz, exploatare, neglijare. Dintre aceștia 89 erau copii abuzați emoțional, 56 abuzați fizic, 19 abuzați sexual, 70 exploațați prin muncă, 1 exploatat sexual și 148 neglijiați. Sectorul 2 înregistrează cele mai multe cazuri de copii abuzați emoțional (64), abuzați fizic (25), abuzați sexual (8) și exploațați prin muncă (69). Cele mai multe cazuri de copii neglijiați sunt înregistrate în sectorul 6 (56) și în sectorul 2 (49).

Municipiul București are un număr de 55 de servicii sociale de prevenire a separării copilului de familie licențiate, dintre care 13 sunt deținute de furnizori publici și 42 de cei privați (MMJS, 2018, Servicii Sociale licențiate în baza Legii nr.197/2012, situație la 6.11.2018, <http://www.mmuncii.ro/j33/index.php/ro/2014-domenii/familie/politici-familiale-incluziune-si-asistenta-sociala/acreditare-furnizori-si-servicii-sociale/4848-2017-04-18-acreditare-3>). Datele furnizate de către reprezentanții DGASPC-urilor și cele existente pe site-urile acestor instituții arată că există un număr mai mare de centre care furnizează servicii de prevenire a separării copilului de familie, dar nu toate dintre acestea se regăsesc în lista cu servicii sociale licențiate a Ministerului Muncii și Justiției Sociale. Furnizorii publici au următoarele servicii sociale licențiate:

- Centre de zi pentru copii (copii în familie, copii separați sau în risc de separare de părinți): 3 (DGASPC sector 3), 4 (DGASPC sector 4), 1 (DGASPC sector 6) cu o capacitate de 430 de locuri;
- Centre de zi pentru victimele violenței în familie și agresori: 1 (DGASMB);
- Centre de zi pentru familie cu copii: 1 (DGASPC sector 4) cu o capacitate de 8 locuri;
- Centre de preparare și distribuire a hranei pentru persoane în risc de sărăcie: 2 (DGASMB) cu o capacitate de 2000 de locuri;
- Centre de zi pentru asistență și suport pentru alte persoane aflate în situații de nevoie: 1 (DGASPC sector 1).

În București sunt 33 de furnizori privați de servicii de prevenire a separării copilului de familie care administrează 42 de servicii sociale licențiate în acest domeniu cu o capacitate de 2069 de locuri:

- Centre de zi pentru copii (copii în familie, copii separați sau în risc de separare de părinți): 17 cu o capacitate de 695 de locuri;
- Centre de zi pentru victimele violenței în familie și agresori: 3 cu 19 locuri;
- Centre de zi pentru familie cu copii: 6 cu o capacitate de 371 de locuri;
- Centre de preparare și distribuire a hranei pentru persoane în risc de sărăcie: 10 cu o capacitate de 870 de locuri;

- Centre de zi pentru asistență și suport pentru alte persoane aflate în situații de nevoie: 6 cu o capacitate de 114 locuri.

COPII AFLAȚI ÎN SITUAȚIE DE RISC DE SEPARARE DE FAMILIE ÎN MUNICIPIUL BUCUREȘTI

Datele cercetării calitative întreprinse în cadrul acestui proiect relevă situația cu care se confruntă DGASPC-urile în demersurile lor de prevenire a separării copilului de familie, măsurile pe care le întreprind, rezultatele obținute, dar și problemele cu care se confruntă. Prevenirea separării copilului de familie este necesară în condițiile în care se urmărește îndeplinirea interesului superior al copilului. Pentru a evita intrarea copilului în sistemul de protecție specială este necesară dezvoltarea serviciilor de prevenire la nivel comunitar astfel încât să se încerce rezolvarea diverselor probleme pe care familia le are și pentru a susține menținerea copilului alături de părinți.

Prin interviurile realizate atât cu reprezentanți ai DGASPC-urilor, cât și cu ONG-uri și beneficiari ai serviciilor de protecție și asistență socială, am identificat majoritatea acestor situații care pot duce la separarea copiilor de familie.

În analiza datelor ne-am concentrat atât pe cauzele care îi determină pe asistenții sociali să propună soluția extremă - aceea de separare - dar mai ales pe demersurile pe care le fac pentru a preveni separarea copilului de familie. Până a se ajunge la decizia extremă de separare a copilului de familie, și DGASPC-urile și organizațiile non-guvernamentale intervin prin diferite metode și mijloace pentru rezolvarea problemei.

CAUZE ALE SITUAȚIEI DE RISC LA COPII ÎN BUCUREȘTI

Principalele cauze pentru care copiii și familiile lor ajung în situație de risc și necesită servicii de prevenire a separării în Municipiul București, conform informațiilor obținute din analiza datelor calitative culese în cadrul studiului, sunt:

- Factori de risc structurali: sărăcia și statutul socio-economic scăzut, lipsa locuinței și condițiile improprie de locuire, mediul socio-economic (există comunități urbane dezavantajate);
- Factori de risc la nivel individual: mame adolescente, lipsa unuia dintre părinți (familii monoparentale), existența unei dizabilități fizice sau psihice în rândul părinților, părinți plecați în străinătate și care nu mențin legătura cu copiii, copii care au o dizabilitate fizică sau psihică;
- Evenimente nefericite din viață: decesul părinților, părinte aflat în detenție, părinți care au fost instituționalizați anterior;
- Factori de risc la nivel relațional-comportamental: neglijare, abuz, exploatare, violență domestică.

Conform datelor furnizate de DGASPC-uri, principala cauză a apariției situației de risc la copii o reprezintă situația economică a familiei – 80% din cazuri în sectorul 1, 100% în sectorul 2, 87% în sectorul 4 și 44% în sectorul 5. Condițiile de locuit sunt principala cauză a apariției situației de risc la copii în sectorul 5 (75% dintre copiii aflați în situație de risc), dar reprezintă una dintre cauzele importante și în sectorul 1 (44% dintre copiii aflați în situație de risc), sectorul 2 (54%) și sectorul 4 (77%). O altă cauză importantă o reprezintă nivelul de educație al familiei – 37% dintre copiii aflați în situație de risc în sectorul 1 au drept cauză nivelul de educație al familiei, 65% în sectorul 2, 71% în sectorul 4 și 44% în sectorul 5. (Tabel 9)

Tabel 9. Numărul de copii în funcție de cauzele situației de risc

Cauze ale situației de risc	An	Sector 1	Sector 2	Sector 3	Sector 4	Sector 5
Situația economică	2017	1033	76	210	134	296
	2018	719	81	69	196	154
Situația socială	2017	1045	76	60	40	296
	2018	737	81	69	77	143
Starea de sănătate a copiilor	2017	196			23	105
	2018	83			50	94
Starea de sănătate a părinților	2017	141	0		77	78
	2018	57	1		99	68
Nivelul de educație	2017	551	41		153	199
	2018	334	53		160	154
Condițiile de locuit	2017	582	38		144	317
	2018	376	44		176	264
Comportamente la risc ale părinților	2017	245	5		13	317
	2018	156	5		10	230
Tulburările de comportament ale copiilor	2017	109	0			20
	2018	52	1			7

Sursa: date furnizate de DGASPC sector 1, 2, 3, 4, 5 în cadrul cercetării derulate de CLNR

Cauzele intervenției DGASPC-urilor după ce cazul a ajuns în atenția instituției au fost reprezentate în principal de: sărăcie (în 2018 - 56% în sectorul 1, 69% în sectorul 2, 100% în sectorul 3, 78% în sectorul 4 și 2% în sectorul 5) și neglijarea copilului în familie (în 2018 – 9% în sectorul 1, 20% în sectorul 4 și 66% în sectorul 5). În sectorul 1 o altă cauză este reprezentată de plecarea părinților la muncă în străinătate. (Tabel 10)

Tabel 10. Cauze ale intervenției DGASPC după ce cazul a ajuns în atenția lor

Cauze ale intervenției DGASPC după ce cazul a ajuns în atenția DGASPC	Sector 1		Sector 2		Sector 2		Sector 4		Sector 5	
	2017	2018	2017	2018	2017	2018	2017	2018	2017	2018
Sărăcie	776	507	43	56	140	69	110	177	12	7
Neglijarea copilului în familie	275	79	153	96			40	45	317	230
Părinți plecați la muncă în străinătate	204	196	24	37			10	8		
Mamă minoră	100	133	65	63			6	4	19	13
Abuz psihic sau emoțional	41	35	79	94			10	15	0	0
Abuz fizic asupra copilului	30	22	23	36			0	2	1	0
Comportament deviant al unui părinte/ambilor părinți	30	41	0	0			3	1	16	12
Părinți cu dizabilități fizice	22	31	0	0			10	12	18	15
Părinți cu dizabilități psihice	20	31	0	0			11	9	3	6
Părinți în închisoare	18	17	0	0			0	1	5	2
Consum excesiv de alcool al unui părinte/ambilor părinți	18	23	0	0			0	1	27	18
Părinți decedați	17	11	1	0			5	3		
Muncă pe stradă și cerșit	10	8	127	104			1	0	0	1
Exploatarea copilului	8	9	1	1			1	0		
Consum excesiv de droguri al unui părinte/ambilor părinți	7	6	0	0			0	0	5	1
Copil părăsit în maternitate	2	3	16	8			1	1		
Abuz sexual asupra copilului	1	5	7	24			0	0	0	0

Sursa: date furnizate de DGASPC sector 1, 2, 3, 4, 5 în cadrul cercetării derulate de CLNR

Raportat la prevederile HG 691/2015, datele cercetării calitative arată că acești copii aflați în situație de risc din Municipiul București provin din familii cu:

- Situație economică deficitară: sărăcie, părintele unic susținător sau ambii părinți sunt fără ocupație ori în șomaj, familia primește beneficii sociale;
- Situație socială precară: mame minore, familie monoparentală, părintele unic susținător sau ambii părinți plecați la muncă în țară sau în străinătate; ambii părinți sunt decedați, necunoscuți, decăzuți din exercițiul drepturilor părintești sau aflați în detenție; familia are unul sau mai mulți membri cu dizabilități fizice sau psihice;
- Stare de sănătate precară: familia are unul sau mai mulți membri cu boli cronice și transmisibile;
- Nivel redus de educație: unul sau ambii părinți sunt analfabeți, familia are unul sau mai mulți copii cu frecvență școlară redusă ori repetenție, familia are unul sau mai mulți copii cu performanțe școlare slabe (corijențe etc.), familia are unul sau mai mulți copii cu cerințe educaționale speciale;

- Condiții improprii de locuire: familia nu are locuință; familia ocupă abuziv, fără drept de ședere anumite spații de locuit sau spații construite ilegal; familia locuiește în condiții improprii, respectiv locuința este în stare avansată de degradare sau este improvizată în spații care nu sunt destinate acestui scop - magazii, case de apă, elemente de canalizare, construcții în stare avansată de degradare etc.; locuința este supraaglomerată; familia nu are acces la utilități, în mod special la sursă de apă, electricitate și încălzire;
- Prezența unor comportamente la risc în familie: consum de alcool, violență, consum de droguri.

”Avem diverse situații în atenția serviciului de prevenire al DGASPC: mame minore care sunt monitorizate cel puțin până la 18 ani, sesizări ale unităților medicale sau solicitări directe ale familiilor deoarece aceștia sunt deja beneficiari ai noștri de prestații sociale. Principalele cauze ale apariției situației de risc ar fi: factori sociali, factori de mediu și factori de educație. De cele mai multe ori părinții provin dintr-un mediu defavorizat, se află într-un cerc vicios al sărăciei, sunt învățați să primească. O cauză este educația scăzută a mamei. Un risc mai mare de abandon întâlnim la mamele foste consumatoare de droguri.” (reprezentant DGASPC)

”Sunt familii cu probleme legate de condițiile de trai (condiții de locuire improprii), care au locuințe ce nu sunt conectate la utilități - nu au curent sau apă curentă. Sunt de regulă familii cu mulți copii ai căror părinți au probleme diverse: boli grave (cancer, TBC etc), dizabilități psihice, depresii sau stări suicidale. Apoi sunt părinți care au avut experiențe traumatizante – fie au crescut în instituții și nu au atașament pe termen lung față de familie sau nu au dezvoltate abilități parentale, fie unul dintre părinți a decedat. Sunt, de obicei, părinți cu un nivel de educație redus. Mai avem familii monoparentale ce au dificultăți materiale, familii ce trec printr-o situație temporară de criză – pierderea unui loc de muncă sau decesul unui părinte. O categorie aparte sunt copiii care au trecut printr-o situație traumatizantă (ex. divorțul părinților și legătura deficitară cu tatăl) și care manifestă probleme de comportament și care ajung în atenția serviciilor de prevenire pentru că nu au resursele necesare de a depăși această situație.” (reprezentant ONG)

O problemă majoră cu care se confruntă asistenții sociali din serviciile de prevenire a separării copilului de familie o reprezintă migrația beneficiarilor dintr-un sector al Municipiului București în altul sau dintr-un oraș în altul. Această migrație a beneficiarilor afectează calitatea serviciilor acordate și face extrem de dificilă monitorizarea evoluției acestor cazuri.

”ei se mută dintr-un sector în altul... și dacă știu sau aud că într-un sector există un risc mai mare să li se ia copilul pentru că nu respectă anumite condiții, iar în alt sector li se mai acordă o șansă pentru a rezolva problema... sau pot primi anumite beneficii în fiecare sector.. atunci vin în acest sector. Noi trebuie să ținem legătura cu colegii dar... legislația nu ne ajută uneori... ei nu pot primi anumite beneficii decât în funcție de adresa de domiciliu... dacă nu e la mine în sector eu nu pot să-l ajut. Sau poate beneficia de anumite servicii chiar dacă le-a primit și din partea unui alt sector și problema tot nu s-a rezolvat... Dacă poliția sau altcineva ne sesizează un caz și constatăm că nu are domiciliul în sectorul nostru atunci anunțăm colegii din sectorul unde își are domiciliul beneficiarul.” (reprezentant DGASPC)

”avem multe cazuri care se mută dintr-o parte în alta...ei nu sunt legați cu nimic de locul în care stau... au plecat în lume să-și caute un rost... nu l-au găsit... se mută și uneori nu ne anunță că pleacă... nu-i mai găsim la vechea adresă... uneori ne anunță colegii de la alte sectoare sau colegii din țară și ne punem la curent cu situația: care sunt serviciile de care au beneficiat, dacă au copiii în plasament, dacă mai au rude...”(reprezentant DGASPC)

Situația financiară precară, nivelul redus de educație și de informare sunt tot atâtea motive care determină posibilitatea beneficiarilor să solicite sprijinul DGASPC-urilor fie doar în caz de forță majoră, fie ca ultimă soluție.

”Când am depus actele soțului pentru concediu maternal (concediu de îngrijire copil), am venit la DGASPC. Doamna ... a stat de vorbă cu mine, apoi a venit acasă și a văzut situația, și așa am beneficiat de ajutor, apoi ne-a trimis și la SOS (SOS Satele Copiilor România).” (beneficiar servicii de prevenire)

Lipsa locuinței reprezintă una dintre cauzele principale de apariție a situației de risc, atât în opinia beneficiarilor, cât și în cea a DGASPC-urilor și ONG-urilor cuprise în cercetare. De cele mai multe ori copiii aflați în situație de risc de separare provin din familii fără locuință, cu un număr mare de copii și condiții de locuit precare. Acestor probleme li se adaugă nivelul redus de educație și lipsa locului de muncă, aspecte care determină veniturile foarte mici ale familiilor în cauză.

”Locuim 8 persoane în două camere, însă acum e mai bine, anul acesta am terminat cea de-a doua cameră. Eu sunt casnică, iar singurii bani sunt aduși de soț, care lucrează în construcții ocazional. Bani care vin lună de lună sunt alocațiile copiilor și ajutoarele de la primărie. E greu.” (beneficiar)

servicii de prevenire)

O altă situație relevantă de datele cercetării este că o parte dintre actualii beneficiari ai serviciilor de prevenire a separării copiilor de familie sunt copiii foștilor beneficiari ai organizațiilor neguvernamentale sau DGASPC-urilor ajunși acum adulți, dar mai ales părinți. Această situație relevă faptul că societatea prin instituțiile sale, publice și private, a eșuat undeva iar comportamentul de dependență al unei categorii de populație persistă și se transmite de la o generație la alta. De cele mai multe ori, foștii beneficiari ai serviciilor de protecție specială nu au dezvoltat abilitățile parentale pentru că nu manifestă un atașament pe termen lung față de familie, deoarece nu au experimentat un astfel de comportament și nu îl cunosc.

"copiii de care noi am avut grijă acum 20 de ani, care stăteau în canale au devenit adulți și au acum copii... își aduc aminte cine i-a ajutat, unde au luat o masă caldă și ne caută" (reprezentant ONG)

Riscul pentru copil crește și în cazul în care acesta locuiește într-un mediu familial ostil, violent. În cazul în care un copil sau mai mulți copii dintr-o familie sunt expuși – ei sau/și un alt membru al familiei – violenței domestice sau abuzurilor de orice tip, sprijinul acordat poate presupune: adăpost, ordin de restricție pentru agresor, transferul de la școală pentru a fi protejat, suport medical, juridic etc. Deși este dificil de a face o comparație între victime și a decide pentru cine este mai important ajutorul dat - adult sau copil - ideea de bază în cazul persoanelor victime ale violenței domestice este aceea de a nu permite dezvoltarea la copil a unui comportament violent. Asistenții sociali care își desfășoară activitatea în acest domeniu știu că toate studiile în domeniu au ajuns la concluzia că violența este un comportament care se învață - copiii care trăiesc în medii familiale caracterizate prin violență prezintă riscul de a deveni la rândul lor adulți violenți.

"nu vă puteți imagina ce efecte poate avea violența asupra unui copil...or, lui trebuie să i se explice, să i se arate că nu e normal, nu e firesc ceea ce se întâmplă în casă...tot ceea ce facem noi are în vedere și interesul copilului." (reprezentant ONG)

Nu întotdeauna lipsa banilor sau a altor bunuri materiale este principala cauză a separării copilului de familie, ci altele: starea de sănătate fizică și psihică a copilului sau a părinților, relațiile dintre părinți (separare, divorț, concubinaj), plecarea unuia dintre părinți la muncă în afara țării etc.. Copiii aflați în risc de a fi separați de familie nu sunt întotdeauna cei care provin din medii defavorizate economic pentru că *"avem foarte multe programe de sprijin material, financiar cu care intervenim în avans și evităm să ajungem în situația de a separa un copil de familie pe motive economice...copiii pentru care ajungem să aplicăm astfel de măsuri sunt cei care provin din medii familiale caracterizate prin violență, copii care au probleme de sănătate psihică și se pun singuri în pericol sau îi pun pe ceilalți din familie sau ai căror părinți au probleme de sănătate psihică."* (reprezentant DGASPC)

Pentru a rezolva astfel de situații, specialiștii din DGASPC-uri au nevoie și de sprijinul instanțelor de judecată fapt care, de multe ori, nu este în avantajul copilului. Mai mult, în majoritatea situațiilor cazurile ajunse în instanță se judecă în ședințe publice și se pune problema confidențialității datelor.

"decizia instanței vine de foarte multe ori cu întârziere și atunci degeaba spunem noi că este o situație de urgență dacă decizia vine cel mai devreme după o lună... ce urgență mai este aia?" (reprezentant DGASPC)

"De multe ori decizia instanței vine târziu, însă copilul nu poate aștepta, nu îl poți lăsa fără ajutor. Și atunci apelăm la pârghiile legale, respectiv măsurile de urgență. Prin acestea îi asigurăm nevoile de bază copilului, respectiv cazare și masă, plus consiliere, dacă e cazul, apoi obținem acordul verbal pentru măsurile pe care le considerăm importante. După aceea așteptăm și documentele pe hârtie, dar numai după ce ne asigurăm că am pus copilul în siguranță." (reprezentant DGASPC)

IDENTIFICAREA COPIILOR AFLAȚI ÎN SITUAȚIE DE RISC

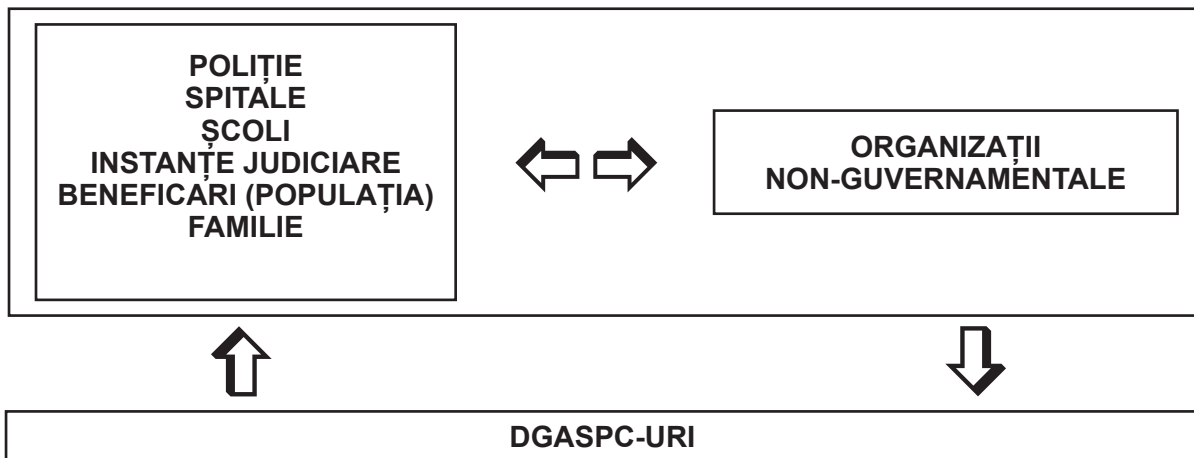
Conform HG 691/2015, sursele care pot fi utilizate pentru identificarea copiilor aflați în situație de risc pot fi: solicitările directe venite din partea copilului sau părinților acestuia, sesizări din partea altor persoane din afara familiei, autosesizare a SPAS/DGASPC, referirea cazurilor de către alte instituții abilitate care interacționează cu copilul/părinții.

Cazurile de copii aflați în situație de risc sunt referite către DGASPC-uri din București prin căi diferite conform datelor obținute din cercetare:

- Solicitări directe venite din partea familiilor;
- Instituțiile de învățământ, unitățile sanitare (în principal maternitățile anunță asistenții sociali despre existența unor situații care necesită intervenția) semnalează diferite cazuri de vulnerabilitate ale copiilor;
- Poliția identifică de regulă copii și familii care fie nu au locuință, fie trăiesc din cerșetorie;
- Organizațiile neguvernamentale semnalează situații în care se impune intervenția autorităților locale;

- Populația (vecini, cetățeni care observă diverse situații de vulnerabilitate la care copilul/copiii sunt expuși) semnaleză diverse cazuri.

Însă "drumul" funcționează și în sens invers: DGASPC-urile redirectionează, în funcție de situație, anumite cazuri către aceste instituții.

Un copil poate fi în situație de risc încă dinainte de a se naște, motiv pentru care și intervenția și monitorizarea unui caz trebuie să înceapă cu femeia însărcinată și apoi cu nou-născutul. Primul contact instituțional este în acest caz cu maternitățile. Asistentul social din maternitate anunță cazurile care prezintă risc de abandon DGASPC-ului din sectorul de care aparține instituția medicală. Rezolvarea cu succes a unui caz depinde în mare măsură și de tipul de relație care se stabilește între personalul implicat din partea diferitelor instituții. Astfel, realizând o comparație între modul de colaborare dintre maternități și DGASPC și dintre poliție și DGASPC, unul dintre reprezentanții DGASPC a constatat că stabilirea unor relații informale, mai puțin oficiale este mai eficientă. În același timp și tipul de pregătire a personalului din aceste instituții publice are un rol important:

"asistentul social de la maternitate lucrează de mulți ani acolo și colaborează cu noi de foarte mult timp... cum vede un caz ne sună, știm ce avem de făcut... contează și relațiile oficiale dar și cele mai puțin oficiale... la poliție, sunt mai multe secții, se schimbă, se lucrează în ture... e mult mai oficial, mai greu." (reprezentant DGASPC)

"asistentul social de la maternitatea din sector este o fostă colegă de-a noastră... ea știe mersul lucrurilor, procedurile... însă chiar și așa... programul asistentului social este până la ora 15-16 și dacă salvarea aduce o persoană cu risc de a-și părăsi copilul după această oră... nu mai are cine să o ajute, cine să vorbească cu ea... în spitale intră cine vrea, cum vrea... nu există un sistem de securitate... asistentul social se trezește a doua zi cu un copil abandonat, cu un caz și poate dacă ar fi avut cine să vorbească cu mama nu se ajungea în situația asta... pentru că de multe ori nu este cazul. Au fost situații în care am luat legătura cu mama, cu tatăl, cu familia lărgită și s-a rezolvat. Uneori acestor femei li se pare că sunt respinse, că familia lărgită nu este de acord cu copilul... și când mergem să discutăm nici vorbă de așa ceva. Cele mai multe familii își asumă copilul, îl iau acasă și pe copil și pe mamă." (reprezentant DGASPC)

Unitățile de învățământ sunt cea de-a doua instituție care anunță DGASPC-urile despre existența unui copil ce poate prezenta riscul de a fi într-o situație vulnerabilă în familie. În funcție de numărul de absențe de la școală, de modul în care este îngrijit (cât de curat este, cât de curate sunt hainele etc), dacă vine sau nu obosit la școală sau dacă prezintă orice altă particularitate ce poate ridica semne de întrebare, cadrele didactice anunță DGASPC-urile. Este însă foarte dificil să monitorizezi un copil provenit într-o familie defavorizată și să-l poți încadra în categoria în care să impui măsuri extreme. De regulă, părinții sau persoanele care oferă îngrijire unui copil din medii defavorizate nu înțeleg rostul și sensul educației *"dacă știe să scrie și să citească... este considerată o performanță de care părinții sunt foarte mulțumiți pentru că ei nu știu. Nu văd rostul pentru care ar fi nevoie de mai mult de atât."* (reprezentant DGASPC)

Acești copii abandonează școala după cel mult 4 clase și ies astfel și din evidența școlilor. Mai mult, specialiștii din DGASPC-uri și ONG-uri s-au confruntat și cu situații în care le este foarte greu să-i înscrie pe copiii din mediile defavorizate în sistemul de învățământ: fie copiii (dar și părinții) nu au acte de identitate, fie școlile susțin că au deja un număr foarte mare de copii înscriși și nu mai pot primi alții. În aceste condiții

copiii rămân în mediul familial, pierd un an școlar și crește riscul de a fi pierduți pentru totdeauna pentru sistemul de educație.

Nu au fost puține cazurile în care vecinii persoanelor aflate în risc au fost cei care au informat DGASPC sau i-au îndrumat către instituție pentru a căuta sprijin și ajutor.

”O vecină care cunoștea situația (mamă singură cu un copil, copilul nerecunoscut de tatăl natural) și a văzut că îmi e greu mi-a spus să merg cu ea să mă ajute să îmi fac niște ajutoare, să primesc ajutor, la direcție la sectorul 1. Așa am ajuns, dusă de vecina... mie îmi era teamă, că nu știam exact ce face direcția.” (beneficiar servicii de prevenire)

MODUL DE INTERVENȚIE AL FURNIZORILOR PUBLICI ȘI PRIVAȚI

Chiar dacă legislația în domeniul prevenirii separării copilului de familie este aceeași pentru toți actorii implicați, contextul local, resursele de care dispun și capacitatea instituțională influențează gama de servicii oferite beneficiarilor și modul de intervenție. Nu putem discuta de un mod de intervenție unitar la nivelul Municipiului București. Modul de a acționa este diferit, de la un DGASPC la altul, de la o organizație non-guvernamentală la alta. Diferențele sunt date atât de particularitățile cazurilor pe care trebuie să le rezolve cât și de ”nișa” (tipul de beneficiari) în care acționează (o organizație care va lucra doar cu femei însărcinate va avea un alt mod de abordare a problemei comparativ cu o organizație care lucrează doar cu copii de vârstă școlară sau prin comparație cu un DGASPC care se confruntă cu toate aceste tipuri de cazuri).

Intervenția instituțiilor publice și a furnizorilor privați de servicii sociale presupune:

- Realizarea unei anchete sociale pentru a se stabili situația de risc, aceasta incluzând principalele vulnerabilități. Aceasta ar trebui realizată conform fișei din HG 691/2015;
- Întocmirea planului individual de servicii pentru copil și familia acestuia;
- Aprobarea și implementarea planului de servicii;
- Monitorizarea intervenției și a progreselor realizate.

Durata serviciilor de prevenire a separării copilului de familie diferă de la caz la caz în funcție de nevoile fiecăruia. Această durată se stabilește prin planurile de servicii și trebuie să nu fie prea mică pentru că nu ar ajuta la depășirea situației de risc, dar nici prea mare pentru a nu crea dependență. Leșirea din situația de risc și încetarea suportului se stabilește de către asistentul social/managerul de caz, în funcție de progresele realizate de copil și familia lui.

MODUL DE INTERVENȚIE AL FURNIZORILOR PUBLICI

Pentru că la nivelul Municipiului București există în fiecare sector câte o direcție generală de asistență socială și protecție a copilului, iar posibilitatea populației de a se deplasa dintr-un sector în altul este mult mai ușor de realizat decât dintr-un oraș în altul sau dintr-un județ în altul, este nevoie de colaborare și comunicare bună între cele 6 instituții de la nivel de sector, mai ales că beneficiarii sunt de cele mai multe ori și ei foarte bine informați cu privire la restricțiile, modul de intervenție și acțiune al DGASPC-urilor:

”Comunicarea dintre instituții este foarte importantă, astfel încât să reușim nu numai intervenția în caz de urgență, dar și prevenirea separării copilului de familie... Nu îi putem ajuta pe toți, însă încercăm să rezolvăm cât mai multe probleme. Beneficiarii sunt din tot Bucureștiul, chiar și din Ilfov sau județele învecinate, și nu îi putem lăsa așa, colaborăm cu toate autoritățile, de la spitale la poliție și de la asociații și fundații la instanțe, în interesul copilului.” (reprezentant DGASPC)

Comunicarea cu beneficiarii este de asemenea, foarte importantă. DGASPC-urile au ca principal obiectiv protejarea drepturilor copiilor, dar în același timp soluțiile sunt centrate pe menținerea legăturii dintre copil și familie și identificarea de soluții astfel încât să nu se ajungă la măsura extremă de separare a acestora:

”există și beneficiari care au într-adevăr foarte mare nevoie de ajutor dar ascund acest lucru din teama de a nu le lua copiii... deși noi nu ne dorim asta și abia în ultimă instanță aplicăm această măsură.” (reprezentant DGASPC)

”Prevenirea este esențială. Dacă un copil ajunge în sistemul de protecție, luat și separat de familie, nu este ok pentru el... În astfel de situații intervin factori psihologici, iar cel mai bine este să sprijini familia să crească în continuare copilul... Ceea ce nu se poate schimba, oricât am vrea, este mentalitatea familiei. Totul este bine cât primesc ajutor, după aceea nu.” (reprezentant DGASPC)

Unul din riscurile comunicării deficitare este acela al transformării beneficiarilor în persoane dependente de ajutorul DGASPC-ului. Instituția este pusă în fața unei alegeri dificile, în acest context, deoarece pe de o parte rolul ei este de a consilia beneficiarul și de a sprijini demersurile acestuia, dar, pe de altă parte,

Însoțirea beneficiarului nu reprezintă o sarcină de serviciu a personalului DGASPC.

"Ar trebui să măsurăm rezultatele prin progresele înregistrate de beneficiari... ca să avem rezultate, ar trebui să mergem cu ei peste tot: la creșă, la școală, la grădiniță, la potențialul angajator. Acest lucru însă i-ar transforma în dependenți de ajutor și nu ar mai putea sau nu ar mai vrea să se descurce singuri." (reprezentant DGASPC)

Experiențele anterioare au demonstrat însă că o intervenție cât de mică se poate dovedi decisivă în rezolvarea unor probleme administrative, de tipul înscrierii unui copil la creșă sau grădiniță.

"Am fost să înscriu fetița la grădiniță, însă cei de acolo mă tot refuzau. A trecut o lună, au trecut două luni, doamna directoare de la grădiniță îmi spunea ba că nu are locuri, ba că nu se fac înscrieri... Atunci am sunat la DGASPC, a vorbit doamna de la direcție și s-a rezolvat." (beneficiar servicii de prevenire)

Mulți dintre beneficiarii serviciilor de prevenire nu au foarte multe informații cu privire la drepturile și obligațiile pe care le au și din acest motiv este explicabilă imaginea negativă pe care o au asupra instituțiilor de protecție și asistență socială a copiilor, fiindu-le teamă că le vor fi luați copiii. Chiar când află informații mai multe despre serviciile unui DGASPC există rețineri din cauza dificultății de a înțelege corect modalitatea de intervenție.

"am venit foarte târziu la Direcție... pentru că mi-era teamă... dacă îmi iau copilul... nici cu vecinii nu vorbeam despre asta (că îi era greu să facă față creșterii copilului) ... mai întrebam așa... dar mai pe ocolite... deși eu stau foarte aproape de Direcție... și la mine în bloc locuia o doamnă care lucra aici și îmi era teamă să nu aflu că mă descurc greu... până mi-a explicat o vecină mai bine." (beneficiar servicii de prevenire)

"și apoi m-am gândit că de acum fata este mare...în 6 luni face 18 ani și până fac ei actele...chiar dacă vor nu o mai pot lua,...și atunci am venit și m-a ajutat doamna" (beneficiar servicii de prevenire)

Datele cercetării ne arată și faptul că relația și modul de comunicare dintre beneficiari și DGASPC-uri și dintre beneficiari și ONG-uri este diferit. În cazul DGASPC-urilor foarte mulți beneficiari consideră că este obligația asistenților sociali de a le oferi ajutor necondiționat și fără ca aceștia să le solicite ceva la schimb.

"de multe ori ne spun că noi avem locuri de muncă datorită lor, că suntem obligați să-i ajutăm necondiționat, că altfel nu am exista și avem și situații de persoane cu o situație financiară și profesională foarte bună care ne solicită ajutorul în cazul unor divorțuri sau separări sau partaje și consideră că sunt îndreptățiți să ne oblige să scriem în raport ceea ce doresc ei, să-i avantajeze chiar dacă nu este real și noi nu putem face așa ceva...pentru că, spun ei, salariile noastre se datorează taxelor și impozitelor pe care le plătesc ei." (Reprezentant DGASPC)

Modul de comunicare al beneficiarilor cu ONG-urile se schimbă radical, mulți cunosc că acestea sunt mai flexibile și beneficiază de mai multe resurse pe care să le utilizeze pentru acoperirea nevoilor existente.

"vin la noi, îi ajutăm cu ceea ce spun că nu au - au nevoie de sobă pentru căldură, le facem sobă, spun că nu au cu ce se spăla, le cumpărăm produse dar apoi nu mai acceptăm scuze... copilul nu mai poate veni nespălat la școală sau la noi la after-school. Ne spun uneori că ar trebui să-i lăsăm pe copii să se joace mai mult și le explicăm că există un program și prea multă joacă înseamnă că nu mai este timp pentru învățat, pentru teme...și nu comentează...noi îi ajutăm dar cerem la schimb ceva... care este în interesul copilului și al lor." (Reprezentant ONG)

"mai vin uneori și fac scandal dar nu foarte tare și nu cu foarte mult curaj pentru că știu că este posibil să nu mai primească ajutor și au văzut cât de mult îi ajută." (Reprezentant ONG)

Altfel spus, o parte a beneficiarilor consideră că ceea ce vine din partea statului este gratis și li se cuvine fără a face vreun efort. Însă pentru ceea ce vine din mediul privat trebuie să dea ceva la schimb. Din acest motiv și reprezentanții ONG-urilor dar și cei ai DGASPC-urilor sunt de părere că situația acestor categorii de populație nu se va schimba atât timp cât nu se acționează concertat, identic: orice sprijin, suport trebuie condiționat pentru că și acesta este o formă de educare a populației și doar așa oamenii vor învăța să aprecieze ceea ce primesc și în cele din urmă să scape de dependența de suportul primit. Primirea necondiționată a unui sprijin, oricare ar fi acesta, poate duce în cele din urmă la dependență, iar în cazul copiilor la dezvoltarea unui comportament asemănător.

DGASPC-urile au posibilitatea de a sprijini familiile defavorizate să-și trimită copiii la școală încă de la vârste foarte mici pentru că administrează creșe, centre de zi, dar și un acces mai rapid la grădinițe unde familiile defavorizate au prioritate.

"pentru mine a contat foarte mult că m-a ajutat doamna ... să înscriu copilul la grădiniță și acum este la școală... stătea până la ora 16-17 și învăța dar avea asigurate și 4 mese pe zi, ceea ce este foarte bine." (beneficiar servicii de prevenire)

Și pentru copii este foarte important să fie cuprinși în sistemul de învățământ pentru că, așa cum spun specialiștii din DGASPC-uri, nu doar că își însușesc cunoștințe de bază - scris, citit - dar învață și un altfel de comportament: copiii care înainte de a intra în sistem aveau un comportament agresiv și fizic, și verbal sau comunicau cu dificultate cu cei din jur, după o perioadă de școlarizare se schimbă foarte mult în sens pozitiv: se joacă cu ceilalți copii, comunică mai bine, își rezolvă o parte din problemele de vorbire etc. De asemenea, un copil inclus în sistemul educațional este un copil care poate fi mai bine supravegheat de către autorități, iar posibilitatea de intervenție rapidă în caz de risc este mult mai ridicată.

MODUL DE INTERVENȚIE AL FURNIZORILOR PRIVAȚI

Furnizorii privați au dezvoltat parteneriate solide cu DGASPC-urile care le direcționează o serie dintre cazurile de copii și familii aflați în situație de risc. O parte din costurile serviciilor de prevenire ale ONG-urilor sunt suportate de către instituțiile publice din București. Acest lucru nu este valabil însă în toate cazurile, ci numai acolo unde există o deschidere mai mare către colaborarea cu organizațiile neguvernamentale și o înțelegere mai bună a beneficiilor aduse de către organizațiile neguvernamentale serviciilor de prevenire a separării copilului de familie.

În momentul în care direcțiile consideră că anumite servicii pot fi susținute mai bine de către ONG-uri sau că nu există resurse publice pentru acoperirea anumitor cheltuieli (de ex. costul chiriei, utilitățile etc) direcționează cazurile către acestea. Fluxul este și invers: pentru anumite situații în care se impune intervenția autorităților publice, ONG-urile redirecționează beneficiarii către sistemul public de asistență și protecție socială.

O parte a beneficiarilor sunt familiarizați cu sprijinul ONG-urilor și îl apreciază: *"aceste ONG-uri ajută mult dar există anumite limite care le sunt impuse de stat... și nu înțeleg... dacă un ONG poate să te ajute mai mult, de ce nu este lăsat? Dacă tu, stat, nu poți să ajuți de ce nu îl lași pe altul să o facă?"* (Beneficiar servicii de prevenire)

Alți beneficiari nu știu sau nu conștientizează că o parte a sprijinului primit prin DGASPC-uri este rezultatul colaborării dintre acestea și ONG-uri: *"nu am auzit de ONG-uri...nu știu...eu vin aici la Direcție și mai merg la cantina socială de unde iau alimente."* (Beneficiar servicii de prevenire)

Aria de acțiune a ONG-urilor este foarte diversă însă fiecare dintre ele are competențe mai dezvoltate pe un anumit domeniu. Există organizații care intervin în situația în care femeile sunt însărcinate iar sprijinul lor este cu prioritate consilierea acestora și pregătirea femeii pentru statutul de mamă. În cazul femeilor însărcinate aflate în dificultate sau în risc de a-și abandona copiii (atât pe cel nenăscut încă, cât și pe cei care este posibil să ii aibă), indiferent de vârstă și de situația socio-economică reprezentanții ONG-urilor acționează prin servicii de consiliere psihologică, sprijin pentru găsirea unui loc de muncă, a unei creșe sau grădinițe. Este foarte important de identificat cauza pentru care o femeie ajunge în situația de a se gândi la o măsură extremă de a-și abandona copilul sau copiii.

Situațiile în care o mamă ajunge în situația de a lua în calcul părăsirea copilului sau a copiilor sunt foarte diferite și nu reprezintă o caracteristică a unei anumite categorii de femei: uneori poate fi o depresie postnatală care nu are legătură cu situația socio-economică sau familială, oboseală, teama de a-și pierde locul de muncă sau de a fi înlocuită, uneori este vorba doar despre faptul că mama simte nevoia să vorbească cu altcineva decât membrii familiei despre problemele sale etc. În toate aceste situații consilierea psihologică oferită de ONG-uri este foarte importantă mai ales că serviciul este gratuit. Însă, așa cum subliniază și reprezentanții ONG-urilor *"și ei - femeile dar și ceilalți membri ai familiei - trebuie să înțeleagă rolul consilierii psihologice și de multe ori nu se întâmplă asta... avem mult de lucru pentru a-i face să înțeleagă de ce este important să discute cu un psiholog."* (reprezentant ONG)

Efectele consilierii psihologice se manifestă mult mai târziu, de multe ori după un număr mare de sesiuni/întâlniri, pe când intervenția financiar-materială (alocarea de bunuri, bani) se observă imediat. În general, pentru persoanele care se confruntă cu dificultăți de orice tip ajutorul imediat are prioritate deși problemele lor nu pot fi rezolvate decât prin conștientizare și asumare.

Mai mult, dacă personalul ONG-ului constată că problemele cu care se confruntă aceste persoane sunt mai multe și depășesc aria lor de competență redirecționează cazurile către acele instituții, organizații care pot interveni.

Asemeni specialiștilor din DGASPC-uri care nu au întotdeauna succes cu înscrierea în sistemul de învățământ al copiilor din medii defavorizate, nici cei din ONG-uri nu sunt lipsiți de astfel de probleme. Una dintre principalele observații ale reprezentanților DGASPC este aceea că o parte a angajaților instituțiilor publice (școală, poliție, primărie, spital, instanță etc.) au tendința de a minimaliza problemele și nevoile acestor categorii de populație pentru că nu au încredere în capacitatea lor de a-și reveni, pentru că foarte

mulți dintre beneficiari sau potențiali beneficiari au probleme de igienă, sunt agresivi, sunt dependenți de alcool sau/și alte droguri, pentru că au mai solicitat ajutorul și nu s-a observat vreo îmbunătățire a modului lor de viață.

Și DGASPC-urile și ONG-urile sunt conștiente de aceste aspecte însă caută în permanență soluții: pe de o parte pentru a rezolva problemele beneficiarilor, iar pe de altă parte pentru a schimba mentalități, comportamente, atitudini atât în rândul beneficiarilor cât și în rândul reprezentanților diferitelor instituții. Soluțiile identificate sunt dintre cele mai diverse și multe dintre ele au început să-și facă efectele. Astfel, reprezentanții ONG-urilor au considerat că distribuirea unor pliante în spitale, în secțiile de poliție în care să existe informații despre serviciile pe care le oferă și datele de contact ale organizației este o soluție de sprijin atât pentru autorități (știu unde să trimită beneficiarii), dar și pentru beneficiari (primesc ajutorul solicitat de la o autoritate care are astfel de atribuții).

"am constatat că nu știau ce să facă cu solicitanții... unde să-i trimită, la cine... și am vorbit cu ei, am cerut permisiunea de a pune niște afișe, de a lăsa niște flyere și i-am rugat să-i trimită către noi... nici poliștii, nici judecătorii nu știau că există astfel de servicii... nu aveau informații." (Reprezentant ONG)

SISTEMUL DE SERVICII SOCIALE PENTRU PREVENIREA SEPARĂRII COPILULUI DE FAMILIE

Serviciile sociale de prevenire a separării copilului de familie acoperă o gamă variată de nevoi. Resursele limitate, capacitatea instituțională și flexibilitatea în utilizarea fondurilor alocate sunt principalii factori care influențează furnizarea acestor servicii. Este nevoie de o colaborare strânsă între DGASPC-uri și ONG-urile din Municipiul București pentru a crește eficiența serviciilor de prevenire a situațiilor de risc. Complementaritatea serviciilor oferite de către instituțiile publice și ONG-uri face ca depășirea situației de risc să se realizeze mai rapid și să fie sustenabilă.

SERVICII OFERITE DE DGASPC-URI ÎN BUCUREȘTI PENTRU COPIL ȘI FAMILIE

Principalele instituții publice din Municipiul București care se implică în problematica separării copilului de familie sunt DGASPC-urile. La nivelul Municipiului București în fiecare dintre cele 6 DGASPC-uri de la nivelul fiecărui sector există departamente care au ca principală atribuție acordarea de servicii de prevenire a separării copilului de familie. Analiza datelor publicate de către cele 6 direcții ne indică faptul că activitățile de prevenire a separării copilului de familie sunt atribuite (organizate) diferit: în cadrul unor direcții există departamente special centrate pe această problematică, în cazul altora sunt subordonate unor departamente care au ca atribuții generale protecția copilului. În general principalele atribuții ale acestor departamente/birouri sunt:

1. Asistență de specialitate și suport necesar copilului și familiei sale, în vederea respectării drepturilor copilului (consiliere psihologică, socială și juridică privind drepturile copilului și beneficiile sociale prevăzute de legislația în vigoare);
2. Prevenirea separării copilului de părinții săi prin servicii de sprijin adecvate (beneficii financiare, beneficii de îngrijire și educație - creșă, grădiniță, after-school, bunuri materiale - alimente, haine, rechizite)
3. Evaluare situației socio-familiale a copiilor care se află în risc de a fi părăsiți în unitățile spitalicești din raza de competență teritorială;
4. Monitorizarea situației copilului aflat în plasament/plasament de urgență sau care beneficiază de tutelă la persoane sau familii.

Beneficiarii sunt copiii aflați în situație de risc și familiile acestora. În ceea ce privește tipurile/categoriile de copii și familii vorbim despre (vezi https://www.protectiacopilului6.ro/directia-protectia-copilului_doc_788_serviciul-prevenirea-separarii-copilului-de-familie_pg_0.htm) :

- Copiii cu risc de abandon școlar/neșcolarizare;
- Copiii de vârstă antepreșcolară pentru care părinții solicită includerea în programe de educație timpurie;

- Copilul lipsit, temporar sau definitiv, de ocrotirea părinților săi;
- Copilul care, în vederea protejării intereselor sale, nu poate fi lăsat în grija părinților săi;
- Copilul părăsit în unitățile sanitare care își au sediul în raza teritorială de competență a unei direcții de asistență și protecție socială;
- Copilul care a săvârșit o faptă prevăzută de legea penală și care nu răspunde penal;
- Copilul care manifestă comportament deviant sau comportament caracterizat ca predelinvent;
- Copilul cu părinți plecați la muncă în străinătate;
- Copilul care se află în plasament sau tutelă la familii sau persoane cu domiciliul în raza teritorială de competență a unei direcții de protecție și asistență socială;
- Copilul reintegrat în familia naturală, ai căror părinți au domiciliul în raza teritorială de competență a unei direcții de protecție și asistență socială;
- Cuplul mamă-copil aflat în situație de risc;
- Femeia gravidă predispusă să-și abandoneze copilul sau să pună în pericol dezvoltarea normală a fătului;
- Familiile de plasament.

În cadrul DGASPC-urilor, copiii și familiile aflate în situație de risc beneficiază de o serie de servicii în funcție de specificul și de stadiul problemei cu care se confruntă:

- Informare și orientare;
- Asistență de specialitate și suport;
- Evaluare socio-familială;
- Consiliere socială;
- Evaluare psihologică;
- Consiliere psihologică;
- Mediere de conflict și negociere;
- Sprijin constând în prestații financiare/materiale pentru susținerea copilului și familiei sale;
- Sprijin și/sau acompaniere în relația cu alte autorități publice sau instituții/organizații abilitate;
- Reprezentare în relațiile cu alte autorități.

Informațiile furnizate de către DGASPC-uri ne arată că cele din sectoarele 1 și 5 au toată gama de servicii ce pot fi oferite copiilor aflați în situație de risc de separare de familie: informare și consiliere, asistență de specialitate și suport, evaluare socio-familială, consiliere socială, evaluare psihologică, mediere de conflict și negociere, sprijin în prestații materiale și financiare, acompaniere în relația cu alte instituții, servicii oferite copiilor în cadrul centrelor de zi și servicii oferite copiilor în cadrul centrelor de tip școală după școală. Sectorul 3 nu are serviciile oferite în cadrul centrelor de zi, iar Sectorul 2 și Sectorul 4 nu oferă servicii în cadrul centrelor de tip școală după școală. (Tabel 11)

Tabel 11. Tipuri de servicii oferite copiilor aflați în situație de risc

Tipuri de servicii acordate/activități oferite beneficiarilor în cadrul serviciilor de prevenire a separării copilului de familie	Sector 1	Sector 2	Sector 3	Sector 4	Sector 5
Informare și orientare;	1	1	1	1	1
Asistență de specialitate și suport;	1	1	1	1	1
Evaluare socio-familială;	1	1	1	1	1
Consiliere socială;	1	1	1	1	1
Evaluare psihologică;	1	1		1	1
Consiliere psihologică;	1	1		1	1
Mediere de conflict și negociere;	1			1	1
Sprijin constând în prestații financiare/materiale pentru susținerea copilului și familiei sale;	1	1	1	1	1
Sprijin și/sau acompaniere în relația cu alte autorități publice sau instituții/organizații abilitate;	1	1	1	1	1
Reprezentare în relațiile cu alte autorități;	1	1		1	1
Servicii oferite în cadrul centrelor de zi:	1	1		1	1
• îngrijire și supraveghere pe timpul zilei	1	1		1	1
• asigurarea unei mese zilnice pentru copiii care provin din familii cu situație financiară precară	1	1		1	1
• asistența de specialitate în vederea aprofundării cunoștințelor dobândite în cadrul orelor de curs, suport pentru orientarea școlară	1	1		1	1
• program instructiv – educativ	1	1		1	1
• program de socializare și recreere (activități desfășurate în cadrul centrului sau în diferite locații din afara centrului: spectacole de teatru, film, tabere, excursii etc.)	1	1		1	1
Servicii oferite în cadrul centrelor de tip școală după școală	1		1		1
• îngrijire și supraveghere pe timpul zilei	1		1		1
• asigurarea unei mese zilnice pentru copiii care provin din familii cu situație financiară precară	1		1		1
• asistența de specialitate în vederea aprofundării cunoștințelor dobândite în cadrul orelor de curs, suport pentru orientarea școlară	1		1		1
• program instructiv – educativ	1		1		1
• program de socializare și recreere (activități desfășurate în cadrul centrului sau în diferite locații din afara centrului: spectacole de teatru, film, tabere, excursii etc.)	1		1		1

Sursa: date furnizate de DGASPC sector 1, 2, 3, 4, 5 în cadrul cercetării derulate de CLNR

Complementar acestora, pentru familiile copiilor aflați în situație de risc, DGASPC-urile oferă și alte servicii care să îi ajute să depășească problemele pe care le au. Servicii de educație parentală care să îi ajute pe părinți să relaționeze mai bine cu copilul și cum să se comporte cu acesta oferă sectoarele 2, 3 și 4, cele de planificare familială - sectoarele 1, 2 și 4, cele de supraveghere a copilului - sectoarele 1, 2 și 5. Adăposturi pentru victimele violenței domestice au sectoarele 1 și 5, iar cantină socială doar sectorul 1. (Tabel 12)

Tabel 12. Servicii suplimentare oferite familiilor copiilor aflați în situație de risc

Tipuri de servicii suplimentare acordate/ activități oferite familiilor copiilor aflați în situație de risc	Sector 1	Sector 2	Sector 3	Sector 4	Sector 5
Sprijin pentru obținerea unui loc de muncă	1	1	1	1	1
Formare profesională	1				1
Cantină socială	1				
Găzduire centru maternal	1	1		1	1
Adăpost pentru victimele violenței	1				1
Locuință socială/plata chiriei	1	1		1	1
Servicii de îngrijire/supraveghere a copilului	1	1			1
Informare asupra drepturilor de asistență socială	1	1	1	1	1
Informare asupra drepturilor privind serviciile de asistență medicală primară	1	1	1	1	1
Educație parentală		1	1	1	
Sesiuni de informare pe diverse teme (igienă, alimentație sănătoasă etc)		1	1	1	1
Servicii de planificare familială	1	1		1	
Suport întocmire acte de identitate	1	1	1	1	

Sursa: date furnizate de DGASPC sector 1, 2, 3, 4, 5 în cadrul cercetării derulate de CLNR

SERVICII OFERITE DE ONG-URI ÎN BUCUREȘTI PENTRU COPIL ȘI FAMILIE

Resursele financiare deficitare și capacitatea instituțională redusă fac ca de multe ori serviciile oferite de către DGASPC-urile din București să nu poată acoperi întreaga paletă de nevoi a beneficiarilor. Un alt aspect important de menționat este cel referitor la flexibilitatea sistemului public în utilizarea resurselor financiare care face ca de multe ori anumite servicii să nu poată fi acordate imediat. Din acest motive este nevoie de o cooperare mai bună între DGASPC-uri și ONG-uri în toate sectoarele Municipiului București.

Serviciile de prevenire a separării copilului de familie oferite de către ONG-uri în Municipiul București includ:

- Servicii de evaluare a situației copilului și familiei;
- Servicii de consiliere psihologică și socială pentru copil și familie;
- Sprijin direct în funcție de nevoi, ce poate include:
 - ✓ ajutor alimentar ori material (haine, încălțăminte);
 - ✓ cheltuieli legate de procesul educațional;
 - ✓ plata taxelor restante ori a chiriei pe o perioadă determinată, pentru a evita evacuarea din locuință;
 - ✓ ajutor privind îmbunătățirea condițiilor de igienă din locuință, cu scopul creării unui mediu sigur pentru copii;
 - ✓ ajutor privind renovarea locuinței (materiale de construcție);

- ✓ sprijin pentru identificarea unei locuințe
- ✓ sprijin pentru plata chiriei locuinței
- Servicii educaționale: centre de zi; grădinițe; after school; activități extrașcolare; burse școlare; educație informală și nonformală: activități pentru dezvoltarea creativității și a resurselor personale (atelier de pictură, modelaj, teatru, muzică, fotografie etc.), de antrenare a spiritului de cooperare/ competiție și a unor abilități de comunicare, motrice și cognitive (informatică, limbi străine, dans, șah, jocuri și concursuri sportive etc.);
- Orientare și consiliere vocațională;
- Informare:
 - ✓ Informare privind drepturile beneficiarilor și serviciile sociale existente;
 - ✓ informare/ consiliere privind dreptul la educație pentru fiecare copil, serviciile specializate de care beneficiază copilul ca urmare a orientării școlare și profesionale de către COSP;
 - ✓ informare detaliată cu privire la actele necesare întocmirii dosarului pentru încadrarea în grad de dizabilitate, traseul și procedura de obținere a acestor documente;
 - ✓ informare detaliată cu privire la actele necesare întocmirii dosarului pentru orientarea școlară și profesională de către COSP, traseul și procedurile de obținere a acestor acte;
 - ✓ informare specifică cu privire la alte drepturi/ prestații/ facilități de care familia poate beneficia, în baza evaluării complexe realizate.
- Servicii educaționale pentru copii CES: terapie, recuperare decalaje educaționale;
- Servicii medicale: asistență medicală primară, asigurarea costurilor pentru servicii medicale specializate;
- Servicii de suport pentru integrarea pe piața muncii: acompaniere și mediere, bursa locurilor de muncă, formare profesională;
- Facilitarea accesului la prestațiile sociale oferite potrivit legii;
- Servicii de găzduire temporară pentru victimele violenței domestice;
- Asistență și suport specializat în vederea reabilitării sociale (terapii de integrare socială, terapii de reabilitare – ergoterapie, logopedie, terapii de relaxare);
- Asistență și recuperare (kinetoterapie);
- Educație informală și nonformală, dezvoltarea de deprinderi de viață independentă;
- Socializare și petrecerea timpului liber;
- Educație parentală;
- Educație sanitară și pentru sănătate.

Caseta 1. Programul de întărire a familiei din cadrul Asociației SOS Satele Copiilor

Programul de întărire a familiei din cadrul Asociației SOS Satele Copiilor

Programul de întărire a familiei a fost demarat în anul 1998, fiind printre primele dezvoltate la nivel național, și are ca obiectiv reducerea riscului de separare a copiilor de părinți și creșterea șanselor ca aceștia să crească într-un mediu familial protector. Principalii beneficiari ai acestui program sunt copiii în situație de risc de a pierde îngrijirea părintească. Aceștia provin cel mai adesea din familii cu situație materială precară, familii numeroase, afectate de violența domestică, familii monoparentale, grupuri minoritare etnice sau de altă natură, familii în care unul/ambii părinți lucrează în străinătate, copiii fiind îngrijiți de bunici sau alți membri ai familiei extinse, familii în care copiii sau părinții sunt afectați de un handicap sau o boală gravă.

Obiective programului sunt: asigurarea satisfacerii nevoilor de bază ale copilului în familie (alimentație echilibrată, îmbrăcăminte, îngrijire medicală, condiții adecvate de trai, educație de calitate) și creșterea gradului de implicare a familiilor beneficiare în depășirea problemelor sociale cu care se confruntă și dezvoltarea abilităților parentale ale adulților beneficiari în vederea evitării dependenței de ajutor extern.

Activități pentru copii:

- Sprijin pentru înscrierea și menținerea copiilor în școală (consiliere, rechizite, îmbrăcăminte, încălțăminte, alimente; sprijin pentru efectuarea temelor);
- Educație pentru sănătate și facilitarea accesului la servicii de sănătate (înscrierea la un medic de familie, plata unor investigații/tratamente neacoperite de contractul cu CNAS etc.)
- Activități de timp liber (excursii, tabere, vizite la muzee);
- Dezvoltarea abilităților de viață;
- Educație non-formală (atelier de creație, dans, pictură, muzică);
- Educație financiară;
- Consiliere vocațională;
- Susținere psihologică (evaluare și consiliere psihologică)

Activități pentru adulți/părinții copiilor:

- Activități de informare în vederea prevenirii abandonului școlar;
- Sprijin pentru obținerea actelor de identitate;
- Susținere psihologică;
- Consiliere pentru obținerea unui loc de muncă;
- Informare și susținere pentru accesarea prestațiilor sociale;
- Grupuri de suport pentru îmbunătățirea cunoștințelor și abilităților parentale.

COSTURI ALE SERVICIILOR DE PREVENIRE A SEPARĂRII COPILULUI DE FAMILIE

Costurile serviciilor de prevenire a separării copilului de familie sunt mult mai mici decât cele ale sistemului de protecție specială a copilului. Conform HG 978/2015 aceste costuri sunt de 10 ori mai mici în cazul serviciilor de prevenire a separării copilului de familie oferite în cadrul Centrelor de consiliere și sprijin pentru copii și părinți (2163 lei/lună pentru un copil dintr-o casă de tip familial, față de 216 lei costul pentru un copil dintr-un centru de consiliere). Și costurile pentru serviciile oferite în cadrul Centrelor de zi sunt de 2-3 ori mai mici decât cel al celor din casele de tip familial.

Centrele de consiliere și sprijin pentru copii și părinți sunt destul de puține în sistemul public. Costul minim lunar stabilit prin HG 978/2015 este de 216 lei/beneficiar. Acest cost a fost de 163 lei/lună/beneficiar în cazul SOS, situându-se la jumătate comparativ cu cel stabilit prin standarde. (Tabel 13)

Tabel 13. Cost lunar pe beneficiar SOS vs. standardul minim de cost, RON/ beneficiar

Tip serviciu	HG 978/2015	SOS, 2017
Centru de zi	940	740
Centre de consiliere	216	163

Sursa: HG 978/2015

NEVOI ALE COPIILOR ȘI FAMILIILOR ACESTORA CE NU SUNT ACOPERITE ÎN TOTALITATE

Pentru a exista intervenție unitară și eficientă în serviciile de prevenire a separării copilului de familie este necesar să se poată realiza identificarea acestor cazuri. Astfel, o mai bună implementare a prevederilor HG 691/2015 ar fi extrem de utilă pentru a exista o evidență clară a copiilor aflați în situație de risc. De asemenea, este necesară existența unui **sistem electronic unitar** la care să aibă acces și DGASPC-urile și ONG-urile și care să cuprindă cazurile de copii aflați în situație de risc, serviciile necesare, serviciile oferite, instituția care a oferit serviciile și perioada în care s-a realizat acest lucru. Acest sistem electronic ar permite nu doar existența unei evidențe a serviciilor oferite, ci și o coerență a serviciilor oferite de DGASPC-uri și ONG-uri și o monitorizare mai atentă a acestora.

Principala nevoie menționată în cadrul interviurilor care este acoperită doar parțial atât de către DGASPC-uri, cât și de ONG-uri, în Municipiul București este cea a **lipsei locuințelor sociale**. Resursele alocate serviciilor actuale destinate locuirii permit într-o foarte mică măsură plata chiriei sau a utilităților (inclusive cele restante) sau repararea locuințelor. Astfel de resurse în cazul unora dintre sectoare (3, 4) sunt acoperite și de către ONG-uri.

Atât DGASPC-urile cât și ONG-urile dispun de un număr foarte redus de locuri de cazare - fie că vorbim de locuințe sociale, adăposturi pentru victime ale violenței domestice, centre de plasament etc. - în raport cu solicitările. Pentru ambele sisteme sociale de asistență și protecție socială este foarte dificil să rezolve problema în condițiile în care nu au unde să cazeze beneficiarii. Astfel sunt necesare:

- Servicii adresate **familiilor care traversează situații de criză, pe termen scurt, care să le ofere găzduire temporară pentru întreaga familie** (momentan sunt doar centrele maternale, unde tații nu sunt primiți);
- Servicii care să ofere **găzduire și îngrijire copiilor din familii pe o perioadă scurtă de timp**, cât timp părinții/ părintele să își poată rezolva probleme urgente punctuale, care îi pun în imposibilitatea îngrijirii copiilor pe moment, dar nu reprezintă motive de separare a familiei. De exemplu: pe perioada spitalizării și recuperării medicale a părintelui singur, copiii nu au cu cine să stea, dacă familia nu are alt sistem de sprijin în comunitate; sau dacă părintele singur trebuie să fie internat împreună cu unul dintre copii pe o anumită perioadă de timp, ca însoțitor- ceilalți copii rămân fără persoana de îngrijire o perioadă;
- Acoperirea costurilor cu chiria sau utilitățile (inclusiv cele restante).

Una dintre marile probleme ale categoriilor defavorizate de populație, mai ales ale acelor care au copii de vârstă antepreșcolară sau preșcolară, o reprezintă **numărul insuficient de creșe și grădinițe gratuite și cu program prelungit**.

De asemenea, sunt necesare **after school-uri pentru copii din familii în situație de risc** care să le permită să participe activ la educație, lăsându-le în același timp părinților timpul necesar pentru a merge la un loc de muncă.

Există foarte multe situații în care asistenții sociali trebuie să intervină imediat pentru a proteja un copil, dar acest lucru nu se poate realiza din motive diferite: pe de o parte pentru că instanțele de judecată, atunci când se impune intervenția lor, au termene foarte mari pentru soluționarea unor cazuri; pe de altă parte, în multe dintre situații este nevoie de acordul ambilor părinți chiar dacă unul dintre ei este chiar cel care pune în pericol integritatea fizică și psihică a copilului. În aceste situații intervenția asistentului social este obstructivă.

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

- Existența unui sistem de identificare a nevoilor și a copiilor aflați în situație de risc este extrem de necesară pentru o intervenție eficientă. Implementarea prevederilor HG 691/2015 nu doar că ar oferi informații despre potențialii copii "invizibili" din București, dar ar permite o intervenție care să preîntâmpine agravarea situațiilor de vulnerabilitate.
- Dezvoltarea sistemului electronic comun pentru Municipiul București de evidență a beneficiarilor serviciilor de prevenire și asigurarea accesului la el și pentru ONG-uri ar facilita monitorizarea

intervențiilor și asigurarea unei eficiențe și coerențe mai mari.

- Pentru a rezolva cu succes un caz este nevoie de colaborarea dintre DGASPC-uri și celelalte instituții (spitale, poliție, școală, sistem judiciar, organizații non-guvernamentale etc.), însă această colaborare este fragmentată, instituțiile publice și cele private acționează de multe ori independent unele de altele, rareori mențin legătura pe durata de verificare și soluționare a cazului. Cazul, adică copilul și familia sa, riscă astfel să "se piardă" în sistem, iar șansele de recidivă sunt foarte mari: copiii care rămân sau revin într-un mediu violent, abuziv, părinți care după perioade scurte de "revenire" își abandonează copiii sau sunt pe cale să o facă etc.
- Îmbunătățirea legislației și respectarea ei reprezintă una dintre măsurile care trebuie luate în considerare, iar consultarea celor direct implicați în activitatea de asistență și protecție socială este obligatorie. Atât reprezentanții DGASPC-urilor cât și cei ai ONG-urilor au susținut că legislația în domeniu este uneori deficitară, contradictorie și pentru foarte mulți o mare necunoscută deși sunt cei care trebuie să o aplice. Chiar și când sunt familiarizați cu conținutul legislației, reprezentanții unor instituții ignoră prevederile legale sau este doar o aplicare parțială.

"Nu există prevedere legală care să oblige primarii să aloce fonduri strict pentru serviciile de prevenire." (Reprezentant DGASPC)

"deși există legislație prin care părinții pot fi obligați să plătească sau să facă muncă în folosul comunității pentru copiii ajunși în sistem, aceasta nu se aplică. La fel, părinții care nu-și duc copiii la școală ar putea fi amendați dar în practică nu se aplică." (Reprezentant DGASPC)

Acest lucru este posibil și pentru că *"legislația prevede anumite tipuri de intervenții, drepturi și obligații ale autorităților dar nu prevede și ce se întâmplă dacă nu se respectă legea."* (reprezentant ONG). O legislație incompletă este derutantă pentru cel care trebuie să o aplice dar mai ales este nefavorabilă celor care ar trebui să beneficieze de prevederile ei.

- Dezvoltarea politicii de locuire socială este o necesitate în Municipiul București. Serviciile de locuire ce pot fi acordate pentru prevenirea separării copilului de familie sunt foarte limitate și nu acoperă nevoile existente. Din acest motiv este necesară identificarea de noi resurse și flexibilizarea acordării acestora astfel încât să poată fi rezolvate probleme legate de: cazarea temporară a familiei, găzduirea copiilor pe perioade scurte, acoperirea costurilor cu utilitățile, repararea locuințelor etc.
- Pentru buna funcționare a serviciilor de asistență și protecție socială este nevoie nu doar de un număr mai mare de angajați, ci și de un nivel cât mai ridicat de pregătire a lor. Fluctuațiile de personal la nivelul DGASPC-urilor din București sunt foarte mari, iar impactul asupra serviciilor ridicat. Un asistent social nu se formează doar în școală, ci este nevoie și de practică, de implicarea lui în acțiuni concrete. Potrivit reprezentanților DGASPC-urilor foarte mulți absolvenți de asistență socială care se angajează în instituții publice nu știu foarte clar care le sunt responsabilitățile, ce anume trebuie să facă și în ce context. Mulți dintre ei renunță într-un timp foarte scurt la locul de muncă, alții rămân o perioadă mai mare timp în care DGASPC-urile îi pregătesc, îi îndrumă în activitatea pe care o desfășoară, doar că atunci când ar trebui să beneficieze de competențele celor nou angajați, aceștia își schimbă locul de muncă. Activitatea de formare și pregătire practică a angajaților se reia cu cei nou veniți ceea ce înseamnă timp și resurse.
- Pentru a reuși să schimbi o situație de risc a unui copil este nevoie de implicare din ambele părți – instituții și familie. Implicarea părinților de foarte multe ori este foarte redusă în absența unor stimulente de natură financiară. În activitatea DGASPC-urilor au existat cazuri în care beneficiarii au participat la activitățile desfășurate pentru ei (consiliere, programe de tip A doua șansă, cursuri de calificare) însă, în momentul în care au ieșit din programul de monitorizare, au revenit în atenția DGASPC. Este necesar să existe acțiuni de schimbare a percepției familiilor referitoare la rolul asistenței sociale și al asistentului social. Astfel, ei ar putea înțelege că rolul asistentului social este de a-i ajuta să depășească o situație de criză și de a-i învăța cum "să pescuiască" pentru a putea să își rezolve problema și a se reintegra economic și social.

"Ceea ce noi oferim acoperă o gamă foarte mare: prestații excepționale, consiliere socială și psihologică, alocații, sprijin pentru chirie. În centrul acestor demersuri este copilul, pentru că de fapt el este beneficiarul activității noastre. E nevoie de implicare din partea tuturor părților, însă din păcate părinții nu se implică dacă nu au un beneficiu material." (reprezentant DGASPC)

- Complementaritatea intervenției sectorului public și a celui privat face necesară dezvoltarea unui parteneriat solid între acești doi furnizori de servicii de prevenirea separării copilului de familie. Este necesară o deschidere mai mare a unora dintre DGASPC-uri către colaborarea cu ONG-urile în

domeniul prevenirii separării copilului de familie pentru a eficientiza intervenția oferită beneficiarilor.

REFERINȚE

Agencia Națională pentru Egalitatea de Șanse între Femei și Bărbați RAPORT DE MONITORIZARE a stadiului implementării Planului operațional pentru implementarea Strategiei naționale pentru prevenirea și combaterea fenomenului violenței în familie pentru perioada 2013-2017 - Anul 2017 - <http://anes.gov.ro/wp-content/uploads/2018/08/Raport-monitorizare-strategie-VF-2017.pdf>

Brookoff, D., O'Brien KK, Cook CS, THOMPSON TD, William C., (1997). JAMA, Characteristic of participant in domestic violence. Assessment at the scene of domestic assault. *Adolescent Social Work Journal*, 13(1), 51-68.

Convenția ONU cu privire la Drepturile Copilului, Adoptată de Adunarea Generală a Națiunilor Unite la 20 noiembrie 1989.

Direcția Generală de Asistență Socială și Protecția Copilului Sector 1, <http://dgaspc1.ro/>

Direcția Generală de Asistență Socială și Protecția Copilului Sector 2, <http://dgaspc2.ro/>

Direcția Generală de Asistență Socială și Protecția Copilului Sector 3 <http://dgaspc3.ro/>

Direcția Generală de Asistență Socială și Protecția Copilului Sector 4, <http://dgaspc4.ro/>

Direcția Generală de Asistență Socială și Protecția Copilului Sector 5 <http://dgaspc5.ro/>

Direcția Generală de Asistență Socială și Protecția Copilului Sector 6, <http://dgaspc6.ro/>

FDSC. (2011). *Studiu privind situația existentă a serviciilor sociale în Municipiul București*

HHC România. (2011). *Ghid metodologic în prevenirea separării copilului de familie*, Baia Mare.

Hughes, H. M., și Barad, S. (1983). Psychological functioning of children in battered women's shelter: A preliminary investigation. *American Journal of Orthopsychiatry*, 53(3), 525-531

MMFPSPV și SERA România. (2012). *Studiu concluziv bazat pe evaluarea la nivel național a DGASPC, SPAS și a altor instituții și organizații implicate în sistemul de protecție a copilului*. Realizat în cadrul proiectului "Îmbunătățirea eficacității organizaționale a sistemului de protecție a copilului în România", implementat de MMFPSPV în parteneriat cu SERA România.

O'Keefe, M. (1996). The differential effects of family violence on adolescent adjustment. *Child and Adolescent Social Work Journal*

Stănculescu, Manuela Sofia, Vlad Grigoraș, Emil Teșliuc și Voichița Pop. (coord.). (2016). *România: copiii din sistemul de protecție a copilului*, Buzău: Alpha MDN.

Stănculescu, Manuela Sofia. (coord.), Marin, Monica. (2012). *Sprrijinirea copiilor invizibili. Raport de evaluare*. București: UNICEF.

Stănculescu, Manuela Sofia. (coord.), Monica Marin; Alina Popp. (2012). *Copil în România. O diagnoză multidimensională*, UNICEF – București: Vanemonde.

Stănculescu, Manuela Sofia. (coord.), Simona Anton, Cătălina Iamandi-Cioinaru, Georgiana Neculau, Bogdan Corad, Andreea Trocea. (2013). *Sprrijinirea copiilor „invizibili”. Al doilea raport de evaluare*. București, UNICEF: Vanemonde.

UNICEF. (2006). *Copii la limita speranței 2006. O analiză focalizată asupra situației copiilor vulnerabili, excluși și discriminați în România*, București: Vanemonde.

UNICEF. (2011). A Multidimensional Approach to Measuring Child Poverty, Social and Economic Policy Working Briefs. Disponibil la https://www.unicef.org/socialpolicy/files/A_Multidimensional_Approach_to_Measuring_Child_Poverty%282%29.pdf.